

Proef ingediend met het oog op het behalen
van de graad van Master in de Journalistiek: GOM

VERDOKEN RACISME IN DE VLAAMSE GESCHREVEN PERS

SYLVIE DESFOSSÉS
2016-2017

Promotor: Professor Martina Temmerman
Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte
Studiegebied Toegepaste Taalkunde

Abstract

This thesis investigates covert racism in the Flemish written press. A critical discourse analysis is applied to articles from the Flemish newspapers De Morgen, De Standaard, and Het Laatste Nieuws from the 2nd of May until the 29th of June 2017. To uncover the ideological structures that lie at the basis of (covert) racism, the analysis combines multiple approaches and focuses on aspects like the vocabulary, style, tone, and framing of the articles, with respect to a theoretical framework. The sources are taken into account as well, more precisely with respect to their ethnicity. As such, the general representation of ethnic minorities is studied and linked to the underlying ideological (majority) thought processes. The research concludes that while the journalists seem aware of the issues, the news coverage still mostly adheres to and as such reproduces the dominant ideology. Moreover, ethnic minorities are often featured in the news in relation to crime, either as perpetrators or victims, or regarding their ethnicity and their experiences with or views on racism. The lack of experts and academics that can be identified as ethnic minorities distorts their general representation and points to an overall lack of diversity in society. As such, the media intensify the preexisting prejudices and negative connotations with respect to ethnic minorities. The articles feature different points of view and include criticism of the underlying ideological structures voiced by minority and majority voices, but are still mostly reporting about the news in accordance with the dominant ideologies and perspectives.

Trefwoorden

Verdoken racisme, Vlaamse geschreven pers, berichtgeving, framing, kritische discoursanalyse, woordgebruik, etnische minderheden, beeldvorming, representatie, ideologische structuren.

Authenticiteitsverklaring

Ik verklaar op mijn woord van eer dat ik de masterproef, Verdoken racisme in de Vlaamse geschreven pers, zelf heb geschreven. Ik heb voor de totstandkoming geen ongeoorloofd beroep gedaan op de hulp van derden en geen gebruik gemaakt van hulpmiddelen of bronnen die niet in de tekst worden vermeld. Alle woordelijke of inhoudelijke overnamen van bronnen werden als zodanig kenbaar gemaakt. Dit werk is noch in zijn geheel noch gedeeltelijk ingediend bij een andere beoordelingsinstantie dan de voor de masterproef bevoegde instantie.

Het is mij bekend dat de overname van teksten van derden - het internet inbegrepen - zonder opgave van bronnen als plagiaat wordt beschouwd.

Datum

Naam en handtekening

Persbericht

Nog steeds verdoken racisme in de Vlaamse pers

Het taalgebruik van de Vlaamse kranten toont aan dat het verdoken racisme ook doorschemert in de berichtgeving. Dat bleek uit onderzoek voor een masterproef in het kader van de master journalistiek aan de VUB. Daarbij werden bijna 2000 artikels van De Morgen, De Standaard en Het Laatste Nieuws uit 140 kranten telkens volledig doorgenomen.

De masterproef onderzocht het westers superioriteitsgevoel dat aan de basis ligt van verdoken racisme. Dat is nog steeds aanwezig in Vlaamse kranten, ondanks hun zelfkritiek. De artikels geven niet de nodige achtergrondinformatie of kritische duiding bij heel wat onderwerpen. Bijna alle experten die aan het woord komen in de krant, zijn bovendien nog steeds “oorspronkelijke” Belgen.

Voorals menschen met Arabische of Afrikaanse roots komen vaak in het nieuws als dader of slachtoffer. Er blijken nog heel wat vooroordelen uit de manier waarop de kranten over hen schrijven. Het is dan ook niet te verwonderen dat veel personen zich niet herkennen in de berichtgeving en hun vertrouwen in de media verliezen.

Ook vluchtelingen en migranten komen niet steeds als volwaardige menschen in het nieuws. Zeker de kortere nieuwsstukjes praten over hen in termen van cijfers, of anonieme massa die de veiligheid bedreigt. Hun mensenrechten komen niet op de eerste plaats. Daardoor werken de media het verdoken racisme in de samenleving verder in de hand.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met de auteur.

Sylvie Desfossés

VUB, Vakgroep Toegepaste Taalkunde, Master Journalistiek

0478316758, sylvie.desfosses@vub.be

Inhoud

Inleiding.....	4
Theoretisch kader.....	14
Terminologie.....	14
Sociologische context.....	17
Frames.....	19
Koloniale context.....	21
Oriëntalisme.....	23
Etnische minderheden en racisme in de media.....	25
Onderzoeksmethode.....	30
Analyse.....	32
Woordkeuze.....	32
Representatie.....	35
Beeldvorming.....	36
Frames.....	41
Wij-Zij.....	41
Bronnen.....	42
Kritiek racisme.....	43
Conclusie.....	45
Referentielijst.....	49
Geciteerde artikels uit het corpus.....	52

Inleiding

Deze thesis onderzoekt verdoken racisme in de Vlaamse geschreven pers aan de hand van een kritische discoursanalyse. Het corpus omvat artikels uit de Vlaamse dagbladen De Morgen, De Standaard en Het Laatste Nieuws uit de periode tussen 2 mei en 29 juni 2017. Al het materiaal wordt geraadpleegd via de online databank Gopress academic. Het relevante woordgebruik in de artikels wordt onder de loep genomen en in verband gebracht met de ruimere context. De analyse is in de eerste plaats kwalitatief, maar houdt ook rekening met de frequentie van specifieke constructies of narratieven. De meest prominente interpretatiekaders of frames worden zo in kaart gebracht. Het onderzoek brengt in beeld hoe etnische minderheden in het nieuws komen en analyseert het taalgebruik, maar heeft ook aandacht voor wie er precies aan het woord wordt gelaten in verband met welk onderwerp. Uiteindelijk brengt de analyse de verschillende elementen die uit de tekst naar voor komen in verband met de onderliggende ideologische structuren.

De term “etnische minderheden” wordt in deze thesis gebruikt als algemene aanduiding voor individuen of groepen die door de “blanke” West-Europese dominante meerderheid in België als de “anderen” worden beschouwd, gaande van personen met een donkerdere huidskleur, (ouders of grootouders met) uitheemse roots, een buitenlandse nationaliteit of een verschillende culturele achtergrond. De voornaamste concrete etniciteiten die aan bod komen in het onderzoek zijn Noord-Afrikaanse, Sub-Saharaans-Afrikaanse, Midden-Oosterse, en West- en Centraal-Aziatische, meer bepaald Marokkaanse, Algerijnse, Tunesische, Libische, Sudanese, Nigeriaanse, Congolese, Egyptische, Arabische, Turkse, Syrische, Irakese, Iraanse, Afghaanse, Pakistaanse, occasioneel Indische, etc. Ook Oost-Europese landen kunnen voorgesteld worden als aparte etniciteit, in contrast met West-Europa, vooral in het geval van migratie. Het onderzoek splitst zich echter vooral toe op de etnische minderheden die het meeste aanwezig zijn in de Belgische samenleving, die het meest openlijk te maken krijgen met (al dan niet verdoken) racisme en gelijkaardige vooroordelen, en die het meest worden gebruikt (of misbruikt) in het politieke discours van de (extreem)rechtse partijen (op directe of indirecte wijze). Zuid-Europese, Zuid-Amerikaanse, Oost-Zuid-Aziatische en andere minderheden krijgen ook te maken met racistische uitingen, stereotypering, en discriminatie, maar dat komt minder nadrukkelijk tot uiting in het algemene discours (en dus ook de berichtgeving) in Vlaanderen.

Net zoals de meeste landen of regio's kent ook België immers een eigen specifieke historische en sociale context die de ideologische machtsstructuren en het daaruit voortkomende openlijk en verdoken racisme vorm geeft en verklaart. Die context en structuren vertonen algemene

overeenkomsten en parallellen met de achtergrond van andere (westerse) landen, maar omvatten tevens elementen eigen aan België. Zo is het Belgische koloniale verleden, vooral in Congo, in dat opzicht een zeer kenmerkend onderdeel van de historische context om de ideologische structuren rond racisme en bijkomende mensenrechtenschendingen te vatten. De toenmalige racistische opvattingen over de zogezegde achtergestelde Congolese bevolking die gered moest worden van de Arabische onderdrukking en onderwezen moest worden door de westerse weldoeners zijn immers nooit helemaal verdwenen uit de Belgische samenleving (Unia, 2017, p. 9). De dominante meerderheid beschouwt ook vandaag nog de eigen zogenaamd verlichte samenleving als superieur en contrasteert die met het geweld en de mensenrechtenschendingen in andere landen, zonder de achterliggende historische (koloniale) context en actuele postkoloniale weerslagen te linken aan de huidige situatie (Coates, 2008, p. 215).

De economische belangen en paternalistische denkpatronen die aangewend worden om het (al dan niet militaire) handelen te rechtvaardigen blijven een constante in de racistische beeldvorming die zich bij de dominante meerderheid over de bevolking in meerdere Afrikaanse en Aziatische landen ontwikkelt. Ook de gastarbeiders uit Polen, Italië, Marokko, Turkije en andere landen die de Belgische overheid tussen 1920 en 1974 rekruteerde om in de (mijn)industrie te werken werden geacht genoeg te nemen met minimale tolerantie en werkgelegenheid, in plaats van volledige gelijkheid te kunnen genieten (Merckx, 2016, p.100). Ze kregen te maken met slechte leef- en werkomstandigheden en racisme, dat ook nu nog aanwezig is (Merckx, 2016, p.100). Bovendien gebruikte vooral de extreemrechtse partij het Vlaams Belang (toen nog het Vlaams Blok) de etnische minderheden als zondebok om kiezers te winnen, en versterkte zo de negatieve associaties met criminaliteit en werkloosheid nog meer (Merckx, 2016, p. 101).

De partij wendde – en wendt – dezelfde politieke strategie aan bij de migranten of asielzoekers die in de decennia daarna naar België kwamen. Vooral de mensen van Marokkaanse afkomst die zich als moslims identificeren worden door extreemrechts zeer negatief veralgemeend en afgeschilderd als een bedreiging voor de Belgische samenleving. Ook de grootste andere Belgische politieke partijen contrasteren islam met de zogenaamde “verlichte” en rationele westerse samenleving. Het algemene Belgische asielbeleid weerspiegelt de onderliggende machtsstructuren (Van Gorp, 2006, p. 33-34). De recente vluchtelingenbeweging uit Syrië, Irak en andere landen door de Syrische burgeroorlog en de terreurgroep IS wordt door gelijkaardige interpretatiekaders en onderliggende racistische structuren omgeven. De vluchtelingen worden geassocieerd met geweld, terreur, en hun komst wordt in de eerste plaats beschouwd als een

gevaar voor de veiligheid. De bombardementen van de internationale coalitie op Syrië worden omkaderd door de (postkoloniale) ideologie dat het westen een helpende rol moet opnemen, maar zij maken de gebieden evenwel onleefbaar en veroorzaken veel burgerslachtoffers.

Al deze politieke en sociale ontwikkelingen liggen mee aan de basis voor de etnische samenstelling van de hedendaagse Belgische maatschappij en haar onderliggende ideologische machtsstructuren. Het verdoken racisme kan dus best worden onderzocht met de nodige voorkennis in het achterhoofd. Het eerste onderdeel van de thesis schets dan ook een theoretisch kader om de achtergrond van deze problematiek nog meer te verduidelijken, veelgebruikte termen te verklaren en te verwijzen naar eerder onderzoek. In het tweede onderdeel worden de onderzoeksmethode en het corpus in meer detail beschreven en toegelicht. Daarna wordt de analyse uiteengezet en besproken in het derde deel. Tenslotte worden de resultaten gebundeld en wordt er duiding gegeven in de conclusie. Daarbij worden ook de nodige kritische opmerkingen gemaakt bij de limiteringen van het onderzoek, en worden suggesties voor toekomstig onderzoek bijgevoegd. De analyse geeft immers slechts een momentopname weer van de berichtgeving in de Vlaamse geschreven pers, en is beperkt met betrekking tot bronnen en genres. Bovendien vereisen andere aspecten van de berichtgeving nader onderzoek, zoals productie en receptie, om het grote geheel te vatten. De artikels geven blijk van bepaalde mechanismen en tendensen, maar maken eveneens deel uit van een breder dynamisch geheel. Het proces van informatie-uitwisseling via de pers is complex en veranderlijk, en brengt reacties teweeg, die dan weer op hun beurt het discours beïnvloeden.

Zodoende kan elk onderzoek in principe nieuwe inzichten bieden. Daarbij geeft de focus op racisme de analyse bijkomende relevantie. Zoals mede door meerder artikels van het corpus wordt aangekaart, is (al dan niet verdoken) racisme ook nu nog steeds een ernstig probleem in de actuele samenleving. Etnische minderheden, in het bijzonder mensen met een donkerdere huidskleur en/of een anderstalige (achter)naam, worden vaak geconfronteerd met (al dan niet onderbewuste) vooroordelen, minachting en discriminatie. Het racisme is niet alleen voelbaar in het dagelijkse leven, maar verlaagt ook aanzienlijk de kansen op de arbeidsmarkt en/of op het vlak van huisvesting en educatie (Unia, 2017). In het geval van Noord-Afrikaanse, Midden-Oosterse en West- en Centraal-Aziatische etniciteiten is racisme regelmatig gekoppeld met islamofobie. In theorie verwijst islamofobie enkel naar discriminatie of haat op basis van geloof, maar in de praktijk wordt er vaak een link gemaakt met het zogenaamde land van herkomst, of bredere culturele waarden en normen (Siapera, 2010, p. 134).

Daarmee krijgen niet alleen Belgische inwoners met buitenlandse “roots” te maken, maar ook mensen die naar België immigreren. In theorie heeft iedereen volgens de internationale mensenrechten het recht op vrijheid van vestiging en beweging, alsook het recht om asiel aan te vragen (Ghandhi, 2002, p. 11, 19). In praktijk botsen vooral de zogenoemde economische migranten echter op beperkingen en vooroordelen, zowel vanuit de overheid als de maatschappij in het algemeen. Ook vluchtelingen worden in verband gebracht met negatieve associaties naar gelang hun afkomst. De actuele context betreffende aanslagen en andere gewelddadige incidenten gelinkt met onder andere terreurbeweging IS wakkert het bestaande klimaat van racisme en islamofobie nog aan. Gekende mensenrechtenschendingen in het land van oorsprong hebben een gelijkaardig effect, wanneer ze vereenzelvigd worden met de bewoners. Politici van de grootste Belgische partijen gaan daar (gedeeltelijk) in mee of spelen er zelfs op in, waarbij ze angst of onrust gebruiken als instrument voor hun politieke strategieën. Zo wordt migratie herhaaldelijk betrokken bij aandachtspunten als veiligheid en economische onzekerheid. Mede door die negatieve associaties krijgt het debat niet zelden een racistische ondertoon.

Niet alleen de directe en indirecte gevolgen van racisme zijn problematisch. De impact en frequentie van racistische incidenten worden meer dan eens gebanaliseerd of niet erkend (Soeryanto, 2005, p. 2, 37). Racisme wordt nog regelmatig als “relatief” bestempeld, en de systematische en institutionele aard blijft buiten beschouwing, net als de bredere (historische) context van de achterliggende denkprocessen (Coates, 2008, p. 211, 218). De structuren en mechanismen die eraan ten grondslag liggen worden niet in vraag gesteld. Gemiste kansen of sociaaleconomische achterstelling worden dan verklaard door individueel falen en de onderliggende ongelijkheid komt niet aan bod. Ook de psychologische gevolgen worden onderschat. Racisme is strafbaar wat discriminatie, het verspreiden van haat en aanzetten tot geweld betreft, maar lijkt in werkelijkheid relatief weinig vervolgd te worden (Van Dorselaer, 2014, p. 3, 7). Racistische opmerkingen worden vergoelijkt onder het mom van vrije meningsuiting ondanks de schade die ze kunnen aanrichten en ook andere incidenten blijven regelmatig onbeantwoord of onbestraft.

Voornamelijk uitingen van onderbewust of verdoken racisme kunnen moeilijk bewezen worden (Essed, 1984, p. 30; Van Dijk, 1991, p. 32). Op de huur- of arbeidsmarkt zal men bijvoorbeeld de keuze om aan specifieke personen niet te verhuren of hen niet aan te werven eerder verklaren met andere factoren. Een onderbewuste voorkeur of *bias* op het vlak van etniciteit wordt dan ontkend, terwijl die toch tot op zekere hoogte meespeelt of zelfs de doorslag geeft. De asymmetrische machtsstructuren en privileges die de meerderheid geniet worden tevens vaak

geminimaliseerd of ontkend in het debat (Essed, 1984, p. 16-17). Zo worden maatregelen als quota wel eens negatief onthaald omdat ze in strijd zouden zijn met de absolute gelijkheid, terwijl ze net de bestaande institutionele ongelijkheid willen tegengaan (Essed, 1984, p. 47). Ook evenementen die enkel toegankelijk zijn voor etnische minderheden, kunnen meestal op weinig begrip rekenen. De actuele samenleving draagt de universele mensenrechten hoog in het vaandel, maar in realiteit worden de praktische noden en behoeftes van etnische minderheden niet op dezelfde manier ingeschat. De dominante meerderheid ervaart het als bedreigend dat hun bevoorrechte positie in het gedrang komt, en dat de courante ideologie wordt tegengegaan (Downing & Husband, 2005, p. 200).

Die dominante ideologie omvat voornamelijk de gedeelde culturele of sociale overtuigingen, houdingen, waarden en normen die als waarheid worden aangenomen door de meerderheid (Downing & Husband, 2005, p. 33, 45; Van Dijk, 1991, p. 36). Het perspectief geldt als ijkpunt voor de maatschappij, waartegen alle ervaringen worden afgemeten. De meeste facetten van de ideologische denkpatronen zijn losgekoppeld van de historische context. De postkoloniale elementen worden niet als zodanig herkend. Het (al dan niet onderbewuste) superioriteitsgevoel dat de ideologie onderschrijft wordt gerationaliseerd, en de koloniale achtergrond lijkt vergeten (Coates, 2008, p. 218-219; Soeryanto, 2005, p. 18). Een aanzienlijk deel van de meerderheid lijkt dan ook moeilijk de racistische ondertoon en de daaruit voortkomende negatieve impact van bepaalde uitingen of gedragingen in te schatten en weinig bereid om de historische lading precies te vatten. Ook de structurele en institutionele aard van het racisme in de maatschappij blijft vaak onbesproken, en racistische incidenten tegenover de dominante meerderheid worden op hetzelfde niveau geplaatst (Coates, 2008, p. 211).

Daarom net is het belangrijk om de bestaande structuren bloot te leggen en zo het bewustzijn te vergroten. Die structuren oefenen invloed uit op verschillende vlakken in de samenleving, niet het minste de berichtgeving (Soeryanto, 2005, p. 24). Dat maakt van de Vlaamse geschreven pers ten alle tijden een relevant onderwerp voor onderzoek naar verdoken racisme. De gerelateerde onderbewuste processen komen niet alleen tot uiting in de tekst en woordkeuze, maar zijn aanwezig in aspecten zoals de onderwerpkeuze, de invalshoek, de geraadpleegde bronnen, de plaats en grootte die elk stuk krijgt toegewezen, en het eventuele beeldmateriaal. Ook het gebrek aan diversiteit op de redactie zelf komt ten minste voor een deel voort uit de onderliggende structuren van verdoken racisme en draagt ertoe bij (Gutiérrez & Wilson, 1995, p. 159-160; Sterk, 2000, p. 95). Hoe veelzijdig de perspectieven van de redactieleden ook kunnen zijn, meer journalisten met een andere etniciteit of culturele achtergrond kunnen mogelijk helpen om nog

beter de dominante ideologie uit te breiden of te doorprikken en niet enkel vanuit het standpunt van en voor de meerderheid te berichten (Sterk, 2000, p. 97, 99).

De berichtgeving van de meest gelezen kranten blijft namelijk zeker niet zonder effect. De media reflecteren niet alleen de onderliggende machtsstructuren en het verdoken racisme in de samenleving, ze reproduceren die ook (Coates, 2008, p. 214; Siapera, 2010, p. 7; Van Dijk, 1991, p. 33, 35). Op die manier kunnen ze de negatieve of racistische houding tegenover etnische minderheden versterken, vooral bij wie die al aanwezig was (Gutiérrez & Wilson, 1995, p. 44-45). Naar gelang welke onderwerpen en incidenten het sterkste worden uitgewerkt in het nieuws en hoe, kan dat de publieke opinie tot op zekere hoogte beïnvloeden (Downing & Husband, 2005, p. 118). Het bredere publiek is zeker geen passieve homogene massa die de boodschappen zonder meer overneemt, maar selecteert uit de berichtgeving wat in de eigen beeldvorming past en toets dat af tegenover de eigen kennis en ervaringen (Gutiérrez & Wilson, 1995, p. 51; Van Dijk, 1983, p. 11; Van Gorp, 2006, p. 45). Zeker de mensen die zelf weinig rechtstreeks contact hebben met etnische minderheden, vallen terug op de informatie van de media (Van Dijk, 1983, p. 11).

In dat opzicht heeft de pers een prominente rol in het debat en zelfs een zekere verantwoordelijkheid in de algemene beeldvorming. In de eerste plaats dienen de nieuwsmedia de lezers zo neutraal mogelijk te informeren, ook over slecht nieuws waar etnische minderheden bij betrokken zijn, maar de manier waarop kan sterk uiteenlopende vormen aannemen en gevolgen hebben. Zo kunnen berichten (mogelijk herhaaldelijk) in een specifiek kader geplaatst worden, dat kan bijdragen tot de interpretatie en associaties van de lezers (Downing & Husband, 2005, p. 118; Gutiérrez & Wilson, 1995, p. 34, 158). Bovendien bepalen de redacteurs als zogenaamde “gatekeepers” ook zelf het nieuws, door onderwerpen uit te kiezen en nieuwswaarde te geven, of andere items net niet uit te lichten (Gutiérrez & Wilson, 1995, p. 151).

Ook op de etnische minderheden zelf kan de berichtgeving een nefaste impact hebben. Zij kunnen door de negatieve associaties die in de kranten herhaald worden hun vertrouwen in de pers verliezen, aangezien ze zich niet op een correcte of volledige manier gerepresenteerd zien (Gutiérrez & Wilson, 1995, p. 160). Bovendien wordt het onderbewuste eigenwaardegevoel hierdoor aangetast, vooral als deze tendens voorkomt in de media in de meer algemene, culturele zin (Williams & Williams-Morris, 2000, p. 255-256). De redacties geven dan wel de mogelijkheid tot wederwoord, maar het blijft moeilijk om in te gaan tegen de overwegend negatieve teneur. Als reactie ontstaan er ook (in beperkte mate) alternatieve media die wel vanuit het perspectief van een of meerdere etnische minderheden worden geschreven, maar die blijven

vaak gelimiteerd in oplage en bereik door de relatief kleine groep lezers en begrensde middelen. Ook op de redactie van de media blijft de invloed van de weinige etnische minderheden die er werken gering, omdat ze nog steeds vanuit de dominante ideologische structuren functioneren (Gutiérrez & Wilson, 1995, p. 162, 209). Daardoor gaan ze zich eerder confirmeren aan de gevestigde orde dan er tegenin te gaan en passen ze daarbij mogelijk zelfs zelfcensuur toe (Gutiérrez & Wilson, 1995, p. 162; Siapera, 2010, p. 87, 90).

De media geven aan zich bewust te zijn van de problematiek en zich beter te willen inzetten om deze aan te pakken waar mogelijk, maar schieten in de praktijk nog vaak te kort. Enerzijds zijn de diepge wortelde onderliggende structuren en ideologieën moeilijk tegen te gaan, al zijn de journalisten zich ervan bewust. De denkpatronen blijven (al dan niet onderbewust) aanwezig bij het creatieproces van de artikels (Hall, 1995, p. 18-19; Soeryanto, 2005, p. 24). De redacteurs streven dan wel naar neutraliteit, vaak schuilt er toch een (mogelijk onbedoeld) onderliggend oordeel in het woordgebruik en de stijl van de artikels. De kranten geven niet gewoon informatie over de actuele politieke of maatschappelijke kwesties, maar (re)produceren en (re)presenteren die ook zelf, en geven daarbij hun eigen invulling of duiding bij de feiten. Ook de receptie bij en interpretatie door het bredere publiek hebben de media niet helemaal in de hand (Soeryanto, 2005, p. 31). Daarenboven stuiten ze op praktische grenzen, zoals gebrek aan kennis over sommige onderwerpen of situaties, een beperkt netwerk, of een gelimiteerde talenkennis (Soeryanto, 2005, p. 77). Deze factoren dragen ertoe bij dat de berichtgeving aan veelzijdigheid en diepte moet inperken. Bij verschillende onderwerpen betreffende etnische minderheden ontbreekt er daardoor duiding die de complexiteit volledig kan vatten.

Daarbij spelen ook de algemene nieuwswaarden een rol zoals ze door Galtung en Ruge en daarop voortbouwend door Harcup en O'Neill werden beschreven (2001, p. 263, 279). Zij stellen dat hoe dichter het publiek betrokken is bij de gebeurtenissen op geografisch en cultureel vlak, hoe prominenter en uitgebreider het item in het nieuws komt en hoe meer belang de media eraan zullen hechten (Harcup & O'Neill, 2001, p. 263, 279). Ook de zogenaamde (veelal westerse) elitestaten, -organisaties of -instituten komen sneller en vaker aan bod (Harcup & O'Neill, 2001, p. 263, 279). Deze nieuwswaarden worden onder meer geïllustreerd door het verschil tussen de uitgebreide berichtgeving over de aanslagen die gepleegd worden in Europese landen, en de kortere artikels over gelijkaardige incidenten buiten Europa, waarbij eveneens een ander woordgebruik en een afstandelijkere toon gebruikt worden. Ook komen er algemeen meer negatieve berichten voor door de nieuwswaarden (Van Dijk, 1983, p. 27).

Anderzijds verhindert de commerciële kant van zaken een grondigere aanpak (Willems, 2011, p. 42). Veel redacties kampen immers met een gebrek aan tijd en middelen om overal de nodige aandacht aan te schenken en alles op een gepaste manier uit te werken. Zo nemen ze regelmatig stukken over van mekaar of van persbureaus zonder verdere invulling of kritische beschouwing. Bovendien is de berichtgeving in de eerste plaats op de lezers afgestemd en bepalen hun interesses en daaropvolgende leesgedrag de verkoop of *clicks* (in het geval van de artikels online), en dus de oplage of winst (van de abonnees of adverteerders) (Willems, 2011, p. 37, 42). Het meest gelezen Vlaamse dagblad met meer dan een miljoen lezers, Het Laatste Nieuws, richt zich niet toevallig meer op berichtgeving over human interest-verhalen die herkenbaar zijn voor het brede (Vlaamse) publiek en het grote aantal lezers aanspreken die de krant mede ter ontspanning lezen. De Morgen en De Standaard trachten naast de doorsnee lezer ook meer de intellectuele elite aan te trekken met diepgaandere politieke analyses of uitgebreidere reportages en meer duiding in de stukken te verwerken (Van Gorp, 2006, p. 151). Uiteindelijk vertonen alle drie de kranten echter wel gelijkaardige invalshoeken en blijft het lezersaantal de prioriteit. Ze zijn ook alle drie onderhevig aan en kenmerkend voor dezelfde onderliggende ideologische machtsstructuren, en dus in de eerste plaats geschreven vanuit het oogpunt van en voor de dominante meerderheid (Soeryanto et al., 2005, p. 42).

Dat komt onder andere tot uiting wanneer en door de manier waarop de uitspraken van gezaghebbende bronnen zoals vooraanstaande politici uit de meerderheidspartijen in de berichtgeving verschijnen. Zelfs als ze ingaan tegen de heersende overtuigingen van de redactie, worden heel wat polemische citaten meermaals opgenomen in de nieuwsstroom, op een weinig kritische toon (Shadid & Van Koningsveld, 2002, p. 189). De pers gaat niet alleen tot op zekere hoogte mee in het typische polariserende discours dat in de politiek en de samenleving in het algemeen voorkomt, maar hanteert ook zelf meer dan eens geruchtmakend woordgebruik. De artikels moeten dan ook in het oog springen en de aandacht van de lezer weten vast te houden. Daarbij kan er ook verdoken racisme voorkomen.

In dit opzicht was de voorpagina van het weekblad Knack op 10 mei bijzonder frappant. De titel las voluit “Terreur op school: Hoe islamleerkrachten jonge moslims bangmaken”. Het stuk in kwestie was gebaseerd op een bevraging van onderzoeker Montasser AIDe’emeh bij kinderen in de islamklas over de angst die ze van hun leerkracht meekregen om gestraft te worden na de dood. Zijn opruiende conclusies werd door andere media overgenomen. De kinderen vertelden ook over de expliciete waarschuwingen van hun ouders die hen moeten aanzetten om “braaf te zijn” en “goede daden te doen”. In de berichtgeving werden hun getuigenissen echter in het kader

van terreur geplaatst en als probleem voor een geslaagde integratie in de maatschappij (waar de kinderen al dan niet reeds deel van uitmaken). Hoewel ook de moslimexecutieve aan het woord kwam, illustreerde de berichtgeving de onderliggende dominante ideologie, waarbij de meerderheid (en AIDe'eme) "de" islam afzetten tegenover het zogenaamde verlichte en rationele westen. Vooral de titel op de voorpagina van Knack heeft een veralgemenend en stigmatiserend effect.

De islamofobie wordt in Vlaanderen wel vaker door de media aangewakkerd. Zelf stelt de pers dat het noodzakelijk is de verschillende stemmen in het debat aan het woord te laten, en publiceert zowel tegenreacties op de dominante ideologie (al dan niet van etnische minderheden die zich als moslim identificeren) als opinies van zelfverklaarde "islamcritici". Meerdere van deze critici spreken niet altijd met evenveel kennis van zaken en veralgemenen vaak een diverse groep van meer dan anderhalf miljard gelovigen zonder oog voor de volledige historische en actuele context (Maly, 2010; Shadid & Van Koningsveld, 2002, p. 174-175, 183, 187). "De" islam wordt dan vaak afgeschilderd als dogmatisch en irrationeel en vereenzelvigd met bepaalde huidige politieke ontwikkelingen en culturele facetten van de zogenaamde "moslimlanden". De kritiek wordt gekaderd in verband met mensenrechten of radicalisering en terreur, en versterkt de associatie met geweld en het contrast met de zogezegde westerse waarden. Op die manier wordt een eenzijdig negatief beeld doorgegeven aan het brede publiek. Deze representatie houdt zo tevens verband met de onderliggende ideologische structuren waar verdoken racisme in het algemeen uit voortkomt (Shadid & Van Koningsveld, 2002, p. 175).

Stemmen die ingaan tegen de bredere dominante ideologie of vanuit een ander perspectief spreken worden eveneens aan het woord gelaten, maar zijn in de minderheid en lijken heel wat weerstand te moeten verduren, zeker als ze de algemeen aangenomen "waarheden" contesteren. Zo werd schrijver en activist Abou Jahjah ontslagen als columnist bij De Standaard na een controversiële tweet over de bevrijding van Palestina. In principe was zijn uitspraak in overeenstemming met het internationaal recht, maar de redactie wilde zich toch distantiëren van zijn standpunt, mede na de felle verontwaardigde reacties uit politieke hoek. De Standaard heeft daarna ook Jahjah's reactie op het ontslag gepubliceerd. Later verscheen in dezelfde krant nog een duidend opiniestuk van Jahjah over een ander politiek thema. De pers lijkt in het algemeen niet terug te deinzen om controversiële figuren op te voeren die zich sterk uitspreken tegen de dominante ideologie en het verdoken racisme dat eruit voortkomt, maar vooral zolang ze binnen het gemeenschappelijke waarde kader blijven.

Meerdere journalisten tonen zich wel bereid tot de nodige zelfkritiek. Zo gaf een redacteur van De Standaard tijdens een van zijn lessen in de master journalistiek op de VUB toe dat de beeldkeuze bij zijn artikel de bestaande negatieve associaties versterkte, nadat een studente hem confronteerde met die bedenking. Hij had namelijk bij zijn stuk over de rol van sociale media bij het ronselen door terreurgroepen een foto geplaatst van Fouad Belkacem (van radicale organisatie Sharia4Belgium), terwijl daar in het artikel geen sprake over was, en het berichtte over terreurgroepen in de algemene zin (dus niet beperkt tot de zogenaamde islamitische terreur). Daarbij gaf hij te kennen zich bewust te zijn van de problematiek, maar primeerde het aantrekken van zoveel mogelijk lezers.

De Standaard bracht op 20 mei een stuk uit getiteld “*Wij verkondigen de waarheid niet*”, waarin hoofdredacteur Karel Verhoeven erkende dat de onderliggende structuren in grote mate de berichtgeving bepalen, en dat deze dus tot op zekere hoogte steeds subjectief is, of vanuit het perspectief van de (sociale en economische) machthebbers (2017, p. 38). De Morgen lijkt het concept van de waarheid minder postmodernistisch of rekbaar te achten, maar publiceerde op 2 mei ook hun voornemen om kritischer te zijn en om “nog meer dan ooit de niet evidente vragen” te stellen (Goovaerts, 2017, p. 4). Ze beloofden eerder eind 2012 om het geladen woord “allochtoon” niet meer (zelf) te gebruiken, wegens het stigmatiserende en uitsluitende karakter en de negatieve associaties die het onvermijdelijk met zich meebrengt, al verdween het niet helemaal uit de krant (Broos, 2016, p. 17-18, 22, 28).

Naast de benodigde zelfreflectie lijken de kranten ook bereid diversere stemmen aan het woord te laten. Zo brengt De Morgen sinds 2016 columns van ondernemster en marketeer Yasmien Naciri (de eerste Vlaamse columniste die een hoofddoek of *hijab* draagt) en politicoloog en voorzitter Sammy Mahdi (jong DV&V). Zij wenden meer dan eens hun perspectief of ervaringen aan als etnische minderheid (met Marokkaanse en Irakese roots respectievelijk) bij hun stukken om racisme aan te kaarten, maar schrijven ook vanuit hun professionele expertise over andere onderwerpen, los van hun etniciteit. Tenslotte is het belangrijk de maatschappij op een correcte manier te representeren, en etnische minderheden dus niet te beperken als zodanig, maar accuraat weer te geven als complexe, veelzijdige personen.

Theoretisch kader

Terwijl het belangrijk is racisme en de onderliggende ideologische structuren bloot te leggen en te analyseren, is het nodig te vermelden dat de focus op etniciteit voorbij gaat aan de complexe realiteit van de betrokken personen. Etnische minderheden enkel belichten vanuit hun etniciteit of aan het woord laten alsof ze individueel een onbestaande homogene groep representeren is ook net een van de manieren waarop verdoken racisme in de pers tot uiting komt. Journalisten geven graag zoveel mogelijk informatie over de personen in hun artikels, zoals leeftijd, geslacht, beroep, etc. om de lezers enigszins een beeld te geven en om zo volledig mogelijk te zijn. Als de etniciteit of nationaliteit daarbij naar de persoon verwijst als voornaamste kenmerk, kan dit echter racistische implicaties hebben. De persoon in kwestie wordt zo gereduceerd tot een genetische afkomst of culturele achtergrond, en zijn of haar gedragingen worden verklaard vanuit dat opzicht, met weinig aandacht voor de andere bepalende factoren (Downing & Husband, 2005, p. 4; Siapera, 2010, p. 132). Bovendien versterkt die selectieve focus de negatieve associaties met bepaalde etnische minderheden, wanneer de etniciteit wordt vermeld in artikels over slecht nieuws, wat in de praktijk vaak gebeurt (Van Dijk, 1983, p. 60).

Terminologie

De achterliggende ideologische denkprocessen die schuilen achter die nadruk op etniciteit, kunnen eveneens doorschemeren in de gekozen begrippen zelf. Zowel in onderzoek naar verdoken racisme als in de dagelijkse berichtgeving kan de gebruikte terminologie met betrekking tot de etniciteit dan ook problematisch zijn. “Afkomst”, “origine”, “roots” en “migratieachtergrond” impliceren dat de personen in kwestie uit een ander land komen, terwijl ze mogelijk in België zijn geboren en er evenveel of meer affiniteit mee hebben dan met het land waaruit hun ouders of (over)grootouders emigreerden. “Minderheid” is niet altijd accuraat wat het eigenlijke aantal mensen betreft waarop de term wordt toegepast, en het woord brengt onvermijdelijk een negatieve gevoelswaarde met zich mee die overeenkomt met de racistische teneur (Gutiérrez & Wilson, 1995, p. 5).

In het algemeen krijgen de meeste termen al snel negatieve associaties, en leggen de nadruk op het “anders” zijn dan de dominante meerderheid. Bovendien worden ze schijnbaar arbitrair toegepast (Downing & Husband, 2005, p. 2). Dat geldt ook voor het typisch Nederlandse woord “allochtoon”, dat mensen aanduidt die van elders afkomstig zijn, of met minstens een ouder die geboren is in het buitenland, in contrast met de (“witte”) “autochtonen”. Zoals reeds bovenvermeld in de inleiding, krijgt de term vaak een negatieve bijklank, ook al werd hij

oorspronkelijk ingevoerd als eufemisme voor andere geladen benamingen als “migrant”, “buitenlander”, of “vreemdeling” (Broos, 2016, p. 17-18). “Allochtoon” wordt in de praktijk eerder gebruikt om bepaalde etnische minderheden (zoals Marokkaanse of Turkse) te differentiëren van de meerderheid, terwijl de eigenlijke betekenis van het woord niet altijd op hen van toepassing is (Broos, 2016, p. 16). In dat opzicht is de woordkeuze volgens de definitie weinig consequent.

Het woordgebruik in de berichtgeving is geen losstaand of zuiver toevallig gegeven, maar past in het bredere discours rond etniciteit en kan in verband geplaatst worden met de onderliggende ideologische structuren (Blommaert & Verschueren, 1998, p. 26; Soeryanto, 2005, p. 19; Van Dijk, 1988, p. 153). Zo kan er al dan niet onderbewust een polariserend en zelfs uitsluitend of onderdrukkend effect optreden. Bewoners met zogenaamde buitenlandse roots ervaren het gebruik van de termen door de dominante meerderheid meer dan eens negatief, vooral als die in een bepaalde context gebruikt worden. Zeker de tweede of derde generatie, geboren in België, krijgt het gevoel zo nooit als “volwaardige” Belg beschouwd te worden, maar steeds als “vreemde” of “andere”. De berichtgeving werkt dit nog in de hand, aangezien die vaak het standpunt van de dominante meerderheid suggereert (Soeryanto, 2005, p. 34; Van Dijk, 1983, p. 71-72).

Er rust ook stigma op termen die etnische minderheden aanduiden die wegens politieke of economische redenen naar het buitenland migreren zoals “vluchteling”, “asielzoeker”, en zeker “illegaal”, “omdat het de identiteit van mensen reduceert tot de toestand waarin ze verkeren, namelijk het verblijven in een land zonder verblijfsvergunning” (Van Gorp, 2006, p. 31). Bovendien krijgen zulke benoemingen – zeker de laatstvermelde – negatieve associaties zoals met “illegale activiteiten, zoals zwartwerk, en zelfs [...] criminele daden, zoals mensensmokkel en diefstal” (Van Gorp, 2006, p. 31). Als het over migranten gaat in de berichtgeving die al een verblijfsvergunning hebben gekregen worden daarom soms eufemismen gebruikt met een “meer neutrale connotatie”, zoals “nieuwkomers” of Nieuwe Belgen (Van Gorp, 2006, p. 32).

Elke term heeft juridische implicaties om aan te duiden of de persoon in kwestie een al dan niet erkende asielzoeker is (vluchteling waarvan de asielaanvraag is goedgekeurd) of niet de benodigde papieren heeft (“illegaal”). Al te vaak worden ze echter niet geheel juist of consistent gebruikt (Bellis, 2016, p. 10). Bovendien is het de dominante meerderheid die de invulling van de termen beslist, en dat maar al te vaak niet in overeenstemming met de feiten (bijvoorbeeld wat de reële veiligheidssituatie betreft in een bepaald land) (Redzic, 2010, p. 6). Net zoals de bovenvermelde termen leggen ook deze begrippen evenwel nog steeds de nadruk op nationaliteit

of afkomst, en dus indirect etniciteit, en dat blijft een veelbesproken focus of thema. Zo wordt het contrast tussen de dominante meerderheid en de etnische minderheden blijvend gesuggereerd. Eigenlijk zou het gebruik van de benaming wat betreft etniciteit vooral afhankelijk moeten zijn van persoon zelf, die de eigen identiteit bepaalt. De termen hebben dan ook een constructivistisch aspect.

“Ras” of etniciteit kunnen in dat verband gedefinieerd worden als een sociaal construct, in plaats van een vaststaand aangeboren facet van de identiteit, aangezien de biologische of genetische factoren weinig of geen inherente, losstaande waarde hebben (Coates, 2008, p. 208; Downing & Husband, 2005, p. 8, 14; Essed, 1984, p. 19). Hoewel racisme op basis van vermeende biologische superioriteit nog steeds voorkomt, heeft er grotendeels een verschuiving plaatsgevonden naar gerelateerd cultuurgericht racisme (Downing & Husband, 2005, p. 6-7; Essed, 1984, p. 22; Siapera, 2010, p. 133). De eigenschappen of vooroordelen worden aan de minderheid toegekend op basis van gemeenschappelijke sociale normen en overtuigingen bij de meerderheid, net zoals de culturele eigenheid op zich deel uitmaakt van collectief aangeleerd gedrag (Coates, 2008, p. 209). Zo blijven de onderliggende structuren waaruit het (verdoken) racisme voortkomt grotendeels ongemerkt of niet erkend door de dominante meerderheid voortbestaan, en worden ze (al dan niet onderbewust) doorgegeven aan de volgende generatie (Coates, 2008, p. 211; Essed, 1984, p. 17, 28).

Ook die dominante (“witte”) meerderheid is geen homogene groep die veralgemeend dient te worden. De handelingen, ervaringen en gedachtenprocessen van de individuen die deel uitmaken van de groep worden niet uitsluitend bepaald door de onderliggende structuren, noch ervaren ze dat zo. De meerderheid is “dominant” in termen van algemene collectieve economische, sociale en culturele maatschappelijke macht tegenover etnische minderheden (Essed, 1984, p. 17). Binnen die meerderheid, als ook binnen de minderheden, zijn er uiteraard verschillen of subklassen wat economische of sociale positie betreft. Daarbij zijn er niet alleen racistische structuren werkzaam, maar ook seksistische en economische ideologieën die ermee verweven zijn en specifieke uitwerkingen teweegbrengen (Essed, 1984, p. 48-49; Van Dijk, 1991, p. 29). Die intersectionaliteit kan onder andere worden vastgesteld in enkele van de gangbare stereotypes, waarbij bijvoorbeeld Afrikaanse of Aziatische mannen sneller worden geassocieerd met geweld, en vrouwen sneller met onderdanigheid (Siapera, 2010, p. 137). In ieder geval kunnen zowel personen gerelateerd aan de meerderheid als de etnische minderheden bijkomende discriminatie ervaren op basis van gender, seksuele oriëntatie, leeftijd, gezondheid (handicaps, mentale aandoeningen) etc. De machtsstructuren in de huidige samenleving kunnen niet

uitsluitend verklaard worden aan de hand van een theoretische tweedeling, maar zijn veel complexer in de realiteit.

De meerderheid deelt wel een breder privilege op basis van etniciteit, maar dat betekent niet dat ze automatisch deel uitmaakt van de maatschappelijke intellectuele en economische elite. De asymmetrische machtsrelaties zoals ze vermeld worden in deze thesis duiden op de algemene politieke, sociale en economische problematische teneur, maar kunnen niet altijd automatisch worden doorgetrokken op individueel niveau. Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen de zogenaamde beleids- of opiniemakers en het bredere publiek, dat er niet per se precies dezelfde inzichten en overtuigingen op na houdt (Bellis, 2016, p. 20). De dagbladen behoren tot die elite en weerspiegelen niet altijd exact de denkprocessen van de meerderheid, al komen ze wel voort uit een gemeenschappelijke cultuur en worden ze beïnvloed door dezelfde onderliggende ideologische structuren. Terwijl de nieuwsmedia niet vrij zijn van het verdoken racisme in de maatschappij, lijken (tenminste sommige van) de redacteurs wel in zekere mate te beschikken over enig bewustzijn en inzicht in de problematiek. Bij het bredere publiek lijkt het racisme daarentegen openlijker aanwezig te zijn. Dat neemt niet weg dat de dagbladen zich richten op en inspelen op de dominante meerderheid en de bestaande ideologische overtuigingen versterken (Van Dijk, 1993, p. 282).

Statistisch gezien kunnen etnische minderheden over het algemeen meer nadeel ondervinden wat betreft de opleiding, professionele functies, etc. Dit wil evenwel niet zeggen dat elke persoon die aan een etnische minderheid gekoppeld kan worden zich ook effectief in een achtergestelde positie bevindt. Vanuit een (relatieve) hogere machtspositie kunnen ze echter evengoed nog steeds (al dan niet verdoken) racisme ervaren. Succesvolle personen kunnen mogelijk (op directe of indirecte manier) stereotypes of negatieve associaties over etnische minderheden tegengaan, maar de achterliggende structuren zijn niet zo eenvoudig te veranderen. De onderliggende ideologische denkpatronen steunen op een (westers) superioriteitsgevoel, dat een lange voorgeschiedenis en een complexe psychologische en sociologische achtergrond kent.

Sociologische context

Volgens de sociologische theorie zet de (westerse of blanke) meerderheid zich af tegenover de (etnische) minderheid om de onderlinge verbondenheid van de eigen *in group* te versterken door die tegenover een (of meerdere) *out group(s)* te plaatsen (Crombez, 1996, p. 6). De vooroordelen tegenover andere etnische groepen maken zo deel uit van een gemeenschappelijke cultuur (Downing & Husband, 2005, p. 10). Shadid en Van Koningsveld stellen dat de “westerse”

samenleving daarbij de eigen culturele identiteit construeert en bekrachtigt, door die te contrasteren met een “andere” bevolkingsgroep of cultuur (in dit geval de veronderstelde oosterse of islamitische cultuur) (2002, p. 180). Daarbij voelt de westerse wereld de neiging die “andere” te miskennen en een inferieure status toe te schrijven om zo de eigen macht te bevestigen en te legitimeren (Shadid & Van Koningsveld, 2002, p. 180).

Vanuit dat ethnocentrisme stelt de blanke meerderheid de eigen culturele en sociale normen en waarden centraal en superieur aan de “anderen” (Downing & Husband, 2005, p. 33; Essed, 1984, p. 18). De identiteit van de niet-blanke groepen wordt miskend, misprezen, en overheerst door culturele appropriatie, waarbij sommige culturele elementen worden overgenomen en gepresenteerd als deel van de westerse cultuur zonder dat hun achtergrond wordt erkend (Essed, 1984, p. 18; Siapera, 2010, p. 145). Zo wordt de identiteit en bestaansrecht van de “andere” op verschillende manieren betuigd en onderdrukt om de meerderheid te bevoordelen. Deze tendensen kunnen worden vastgesteld zowel op nationaal als op internationaal niveau, aangezien de meerderheid zich lijkt te willen differentiëren tegenover andere landen en etnische minderheden in het eigen land. Dat wij-zij-denken en die vermeende superioriteit manifesteren zich niet het minste in het taalgebruik en het algemene discours van de maatschappij en worden zo ook verder geconsolideerd.

Naast de sterke behoefte om tot de machthebbende meerderheidsgroep te behoren en die dominante positie ook niet te hoeven compromitteren, wordt de xenofobie of vreemdelingenhaat waaruit (verdoken) racisme voortkomt tevens veroorzaakt door de angst voor het onbekende of onvoorspelbare. De meerderheid conceptualiseert de “andere” culturen als irrationeel en onberekenbaar, waardoor geslaagde communicatie belemmerd wordt (Siapera, 2010, p. 135). In dat opzicht ontwikkelt en reproduceert de dominante groep stereotyperende denkbeelden van de etnische minderheden, om die zo een zekere voorspelbaarheid te geven en zelf de controle over hen te behouden (Siapera, 2010, p. 129). Daarbij worden bepaalde aspecten uitvergroot of veralgemeend.

Vanuit cognitief oogpunt worden stereotypes in het algemeen gecreëerd om de (vaak chaotische) werkelijkheid te ordenen (Downing & Husband, 2005, p. 5; Siapera, 2010, p. 114). Zulke constructies circuleren vaak met een vaste invulling in de groep. Tegelijk maken ze deel uit van een dynamisch proces, en zijn ze veranderlijk naar gelang de veranderende context. (Downing & Husband, 2005, p. 5, 33; Siapera, 2010, p. 116, 132). Stereotyperende denkprocessen lijken bij de meeste bevolkingsgroepen voor te komen, en richten zich niet allen op (etnische) minderheden in eigen land, maar ook op de bewoners van de buurlanden. Toch richten stereotypes over (niet-

blanke) etnische minderheden opmerkelijk meer schade aan door de asymmetrische machtsrelaties tussen de meer- en minderheid, en de vaak negatieve of zelfs criminaliserende lading (Essed, 1984, p. 21). De reproductie van zulke stereotypes werkt de bestaande ongelijkheid in de hand.

Frames

Interpretatiekaders of *frames* werken volgens een gelijkaardig denkpatroon (Siapera, 2010, p. 117; Van Gorp, 2006, p. 46). Ook hierbij is het de bedoeling de complexe realiteit te structureren. Bij nieuwsberichten geven frames “interne structuur” om “een geordend geheel” te bekomen en een “bepaling hoe deze structuur te begrijpen is” (Van Gorp, 2006, p. 23). De frames voorzien een herkenbare omkadering en een zekere context, maar laten echter ook heel wat informatie buiten beeld (Van Gorp, 2006, p. 46). De frames in kwestie kunnen worden opgeroepen door de woordkeuze, de invalshoek, en de vorm of stijl van de artikels (Van Gorp, 2006, p. 73). Ook in dit geval beïnvloeden de onderliggende ideologische structuren het gebruik van de specifieke frames (naast andere factoren zoals de mediaroutines op de redactie en de individuele overtuigingen van de journalisten) (Van Gorp, 2006, p. 74, 77, 206).

Van Gorp onderzocht in de eerste plaats de frames die voorkwamen in de berichtgeving over asielzoekers, vluchtelingen en overige migranten (2006, p. 20). Uit zijn bevindingen bleek dat het “indringer-frame” en “slachtoffer-frame” de berichtgeving domineren (Van Gorp, 2006, p. 25). Deze frames stellen allebei de personen in kwestie voor op een onvolledige en negatieve manier. Het slachtoffer-frame heeft aandacht voor hun menselijkheid en de mensonterende omstandigheden die ze vaak moeten verduren, maar stelt ze voor als passief en “hulpbehoevend” (Van Gorp, 2006, p. 241). Van Gorp besloot dat het framegebruik “sterk [duidde] op de bijkomende invloed van het politieke discours” (2006, p. 239). Dit discours wordt niet uitsluitend gevoerd door extreemrechts, maar wordt ook angewend door de meerderheidspartijen. Die spelen in op de bezorgdheden, angsten en frustraties van het bredere publiek, gevoed door de actuele maatschappelijke uitdagingen maar ook door de onderliggende ideologische structuren, om kiezers te winnen.

Van Gorp legde geen rechtstreeks verband met het verdoken racisme in de media op een directe manier, maar vermeldde wel de mogelijke gevolgen van de dominante frames, die racisme bij het brede publiek kunnen versterken (2006, p. 240). Zoals reeds vermeld in de inleiding, heeft een groot deel van de meerderheid nog steeds geen of weinig direct contact met etnische minderheden, en blijft de communicatie beperkt. In dit geval zijn ze afhankelijk van de media om

hun kennis te verbreden of af te toetsen (Van Dijk, 1983, p. 11; Van Gorp, 2006, p. 20). Onderzoek toonde aan dat lezers die al bepaalde vooroordelen hebben, moeilijk te overtuigen zijn van het tegendeel en de nieuwsberichten interpreteren in overeenstemming met hun mening (Van Gorp, 2006, p. 240). Zij zien vooral hun denkbeelden bevestigd bij bepaalde artikels door het gebrek aan duiding. De berichtgeving versterkt hun vooroordelen, maar alternatieve artikels stellen hun ideeën niet op analoge manier in vraag (Gutiérrez & Wilson, 1995, p. 44). Het slechte nieuws, vooral in verband met etnische minderheden, maakt daarbij vaak een diepere of blijvendere indruk (Van Dijk, 1988, p. 206). Zo werken de media de negatieve beeldvorming (al dan niet onbedoeld) meer in de hand dan ze tegen te gaan. Het bredere publiek toetst de stereotypes en vooroordelen af aan de negatieve berichten, zonder veel oog te hebben voor de rol van de onderliggende (en openlijke) racistische structuren bij eventuele kansarmoede of criminaliteit (Essed, 1984, p. 38).

Naast de negatieve frames vallen ook de vele watermetaforen op in de huidige berichtgeving over vluchtelingen (Bellis, 2016, p. 28-29, 31). Zo worden ze voorgesteld als een anonieme massa, en vooral als een oncontroleerbare bedreiging, en niet als mensen in hun waarde die bovendien recht hebben op bescherming. Wederom creëert de berichtgeving een negatieve beeldvorming bij de lezers en reproduceert of versterkt de negatieve associaties. Dat beaamt Purnelle:

Het is zeer moeilijk om empathie te vertonen met een anonieme groep die als homogeen wordt voorgesteld. Er wordt gesproken over vluchtelingen in de vorm van cijfers, en feitjes, en stromen en alsof het een homogene massa is. Dat is heel onmenselijk. (In Bellis, 2016, p. 33)

Ook een geladen woord als “vluchtelingencrisis” is eigenlijk niet gepast, wanneer de recente vluchtelingensituatie in een ruimere context wordt geplaatst, en omdat het begrip de schuld impliciet (maar mogelijk onbedoeld) bij de vluchtelingen legt (Bellis, 2016, p. 33, 37). Hierbij geeft de woordkeuze blijk van de onderliggende ideologische denkpatronen, die een zekere afstand suggereren met de “ander”, en kan ze in verband worden gebracht met xenofobie.

Zoals ook blijkt uit de analyse van Van Gorp, misbruiken machthebbers de angst en onrust die migratie bij velen oproept om hun eigen politieke of sociale macht te bevestigen. Minderheden worden dan in het algemeen als bedreiging afgeschilderd voor de veronderstelde eenheid van de maatschappij of fungeren als zondebok om de aandacht af te leiden van interne problemen (Downing & Husband, 2005, p. 53). Deze politieke strategie komt nadrukkelijk tot uiting in het discours van de hedendaagse maatschappij, maar is in feite van alle tijden. Ook bij de

verscheidene inmengingen in het buitenland worden gelijkaardige narratieven aangewend. De ideologische denkprocessen differentiëren de westerse bevolking met de andere etnische groepen, zodat de levens van die laatsten niet naar waarde worden geschat en ondergeschikt worden aan de bredere politieke machtsstrijd.

Koloniale context

Om de onderliggende ideologische structuren te vatten waaruit het huidige (verdoken) racisme voortkomt, is het dan ook noodzakelijk deze in hun historische context te plaatsen. De vermeende superioriteit die aan de basis ligt van die structuren, komt sterk tot uiting in de koloniale en postkoloniale ideologieën (Downing & Husband, 2005, p. 32, 45). De (westerse) kolonisators typeerden de “ander” al sinds de eerste ontmoetingen als irrationeel, barbaars en gewelddadig tegenover hun eigen “beschaafde” en “verlichte” (West-Europese) volk (Essed, 1984, p. 23; Van Dijk, 1991, p. 25). De moeilijkheid om te communiceren werd daarbij benadrukt, en zo werd de algemene afstand verder vergroot en de “ander” nog meer ontmenselijkt (Essed, 1984, p. 24; Siapera, 2010, p. 135). Bovendien onderschreef die ideologie de noodzaak om de plaatselijke bevolking te “beschaven” en de onderdrukten te “redden”. Vooral vrouwen uit andere etnische groepen werden (en worden) getypeerd als passief en zonder vrije wil (Siapera, 2010, p. 134, 137-138). Zo werd (en wordt) militaire interventie gerechtvaardigd (Siapera, 2010, p. 137-138).

Deze racistische denkpatronen zijn ook kenmerkend voor het Belgische koloniale beleid in de Democratische Republiek Congo. De Congolese bewoners, net als andere Afrikaanse volkeren, werden weggezet als inherent minderwaardig en ten gevolge totaal ontmenselijkt (Hochschild, 2000, p. 126). Koning Leopold II voerde tussen 1885 en 1908 een waar schrikbewind in het gebied, toen Kongo-Vrijstaat, met behulp van ontdekkingsreiziger Henry Morton Stanley en een leger huurlingen (Hochschild, 2000, p. 73, 128). De inwoners moesten als dwangarbeiders of slaven op de rubberplantages werken om de Belgische bezetter te verrijken en werden gemarteld, verminkt en vermoord, en door middel van gijzelingen gedwongen om die gruwelijke parktijkjen ook zelf bij mekaar uit te voeren (Hochschild, 2000, p. 123-124, 127, 165-166, 169). Toch werd Leopold II opgevoerd – en voerde hij zichzelf op – als weldoener, die de plaatselijke bevolking bevrijdde van de Afrikaans-Arabische slavernij en beschaving bracht naar “de wilden” (Hochschild, 2000, p. 44). Met deze narratief en beloftes op vrije handel slaagde hij erin om de andere Europese kolonisators en de VS te overtuigen van zijn zeggenschap (Hochschild, 2000, p. 84, 92).

De racistische denkbeelden kwamen ook in eigen land pertinent tot uiting in de Brusselse expo van 1897, waarbij Congolese bewoners overgebracht werden naar België, om tentoongesteld te worden als rariteiten of dieren (Hochschild, 2000, p. 179-180). Het contrast met de westerse Belgische “beschaving” werd daarbij sterk benadrukt, en de Belgische invloed werd geïdealiseerd. De toenmalige pers speculeerde daarbij over het gevaar van de “onbeschaafde” Afrikanen” om lezers aan te trekken (Hochschild, 2000, p. 181). De Brusselse expo van 1958 vertoonde opnieuw een gelijkaardig “inheems dorp” waarbij het racisme opnieuw erg op de voorgrond kwam, niet het minste vanuit de bezoekers (Bulckaert, 2008). Het zogenaamde Belgische “beschavingswerk” in Congo werd daarboven nog steeds opgehemeld, zelfs nadat de wanpraktijken van Leopold II volledig aan het licht waren gekomen (Bulckaert, 2008).

De mensenrechtenschendingen in Congo tijdens de onderdrukking onder leiding van Leopold II choqueerden de internationale gemeenschap (zelfs de andere Europese kolonisators die gelijkaardige schrikbewinden voerden in hun kolonies), die daarbovenop gedesillusioneerde waren door zijn valse handelsbeloftes (Hochschild, 2000, p. 195). Naar aanleiding van hun kritiek annexeerde de Belgische regering het gebied. Ook in de resulterende kolonie Belgisch-Congo leed de plaatselijke bevolking echter onder dwangarbeid, racisme, segregatie, en ongelijkheid (Hochschild, 2000, p. 279-280). Zo konden de Congolese bewoners hun eigen rubberplantages cultiveren, maar moesten ze erg hoge belastingen betalen aan de onderdrukkende kolonisators (Hochschild, 2000, p. 279). Dat gebeurde ook in de (oorspronkelijk Duitse) kolonie in Rwanda en Burundi, waar België een mandaat over had gekregen na de WO I. Uiteindelijk verkreeg de Congolese bevolking het recht om een eigen regering te verkiezen, maar de buitenlandse Belgische machthebbers bleven invloed uitoefenen. Toen generaal Mobutu Sese Seko een staatsgreep pleegde, kreeg hij ook steun van de Verenigde Staten (Hochschild, 2000, p. 303-304). Zo was het land na de onafhankelijkheid nog steeds niet verlost van postkoloniale inmengingen (Hochschild, 2000, p. 302).

De rijkdom die België vergaarde door Congo te beroven van zijn natuurlijke grondstoffen en de inwoners uit te buiten, gebruikte Leopold II om de Belgische infrastructuur uit te breiden, te verbouwen of te vernieuwen (Hochschild, 2000, p. 45-46). Veel gebouwen, parken en wegen die zo voor een stuk of volledig werden bekostigd in Brussel, Antwerpen en Oostende, zijn vandaag niet meer uit het landschap weg te denken, zoals het Koninklijk Paleis, het kasteel en de Koninklijke Serres van Laken, de Basiliek van Koekelberg, het Jubelpark, het treinstation Antwerpen-Centraal, de Zoo van Antwerpen, en meerdere musea (Hochschild, 2000, p. 45-46). Dat geldt ook voor drie monumenten die zijn opgericht ter ere van Leopold II zelf. Dat deze

monumenten hedendaags nog steeds deel uitmaken van het straatbeeld, illustreert het postkoloniale denkbeeld. Ondanks de (soms minieme) duiding die voorzien is bij de beelden blijven ze aantonen hoe de kolonisator en de kolonisatie geïdealiseerd worden (Hochschild, 2000, p. 294).

Bovendien worden het koloniale verleden en de impact op de hedendaagse situatie miskend in het hedendaagse discours. De volledige thematiek krijgt op school weinig aandacht (Van Dijk, 1983, p. 12). Een groot aandeel van de meerderheid ziet de plaatselijke bevolking als achtergesteld door louter eigen toedoen of beschouwt de actuele problemen (eventueel onbewust) zelfs gedeeltelijk als een teken van inherente minderwaardigheid en agressie, in plaats van ze te verbinden met de koloniale geschiedenis (Essed, 1984, p. 26). Volgens deze racistische redeneringen hoeft de westerse wereld geen verantwoordelijkheid op te nemen voor de onderdrukking, en moeten de gekoloniseerde bevolkingsgroepen blij zijn met de geringe “hulp” die wordt voorzien. Dat donaties meer problemen kunnen veroorzaken dan oplossen, wil niet geweten worden. Afgezien van de meer empathische mensen of degenen die nog beïnvloed worden door de onderliggende ideologische denkpatronen van het “verlichte” westen als noodzakelijke “redder”, lijkt de meerderheid ook niet happig om zelfs de weinige “hulp” te verstrekken.

Er heerst in het algemeen een defensieve houding tegenover het onderwerp van racisme, zoals vermeld in de inleiding (Van Dijk, 1991, p. 21-22). Openlijk racisme wordt meestal veroordeeld, maar de onderliggende ideologische structuren van het verdoken racisme worden er niet mee verbonden. Vele hedendaagse gevolgen en elementen van die onderliggende structuren worden al snel als “overdreven” afgedaan, en als bedreigend voor de meerderheidscultuur. Het racisme van de Zwarte Piet-figuur wordt niet als zodanig aanvaard en blijft in het debat vaak losstaand van de onaangename ervaringen van etnische minderheden en de historische context (zoals de overduidelijk koloniale oorsprong van de figuur en het concept van *blackface*, waarbij de blanke meerderheid de Sub-Saharaanse bevolking ridiculiseert en stereotypeert) (Wekker, 2014). De (onbedoelde) effecten van de stereotypering door Zwarte Piet op kinderen (zowel de blanke meerderheid als de etnische minderheden) worden evenmin serieus genomen, maar zijn wel degelijk niet onbestaand (Essed, 1984, p. 157-158; Wekker, 2014, et al.).

Oriëntalisme

Een ander relevant gegeven dat voorkomt uit de onderliggende ideologische structuren is het oriëntalisme. Daarbij worden zogenaamde “Oosterse” culturen gestereotypeerd vanuit het

westerse perspectief, gaande van het Midden-Oosten tot Noord-Afrikaanse en Zuidoost-Aziatische landen (Said, 1995, p. 43). Ook het oriëntalistische denkbeeld contrasteert diverse culturen met het “normale” westen als “andere” en “vreemde” leefwerelden, die dan worden gerepresenteerd zonder zelf inspraak te krijgen in de beeldvorming (Said, 1995, p. 20). Het westen wordt in dit geval eveneens als superieur gesteld tegenover de “andere”, en als “modern” tegenover de Oosterse en Arabische “tradities” en “tribale” samenlevingen (Said, 1995, p. 46, 49). Vanuit de onderliggende ideologieën worden de Aziatische landen voornamelijk als (politieke) bedreiging gezien door mogelijke imperialistische tendensen en economische macht (Siapera, 2010, p. 135). Daarbij wordt ook “de” islam als deel van de Arabische cultuur getypeerd als tegenpool van het “verlichte” westen (Siapera, 2010, p. 135).

Deze denkbeelden komen nog steeds tot uiting in de hedendaagse maatschappij en de media (Karim, 2006, p. 116; Poole, 2006, p. 100). Daarbij neemt de dominante meerderheid vaak een vijandige houding in, en wordt “de” islam verbonden met de etniciteit en “andere” cultuur zoals bovenvermeld in de inleiding (Siapera, 2010, p. 133-134). “De” islam en “de” moslims worden veralgemeend en als essentialistisch, irrationeel en onveranderlijk weggezet, en de personen in kwestie worden gereduceerd tot een element van hun identiteit (Siapera, 2010, p. 135). “De” islam wordt opgevat als een bedreiging voor de samenleving door een deel van de meerderheid. Die associatie is niet in de eerste plaats op logica gebaseerd, maar eerder op racistische en xenofobische denkbeelden (Shadid & Van Koningsveld, 2002, p. 175).

Kennis van de volledige complexe (sociale en culturele) context ontbreekt vaak bij de meerderheid. Bronnen als de religieuze teksten (vooral de soera’s uit de Koran) worden losgekoppeld van hun historische achtergrond en op een selectieve manier geïnterpreteerd met een hedendaags waardenkader, met weinig of geen duiding van geschiedkundigen of islamgeleerden (Maly, 2010; Shadid & Van Koningsveld, 2002, p. 190). “De” islam wordt benoemd als oorzaak voor de politieke ontwikkelingen in de zogenaamde “moslimlanden”, zonder rekening te houden met de voorgaande politieke of (westerse) koloniale invloeden en bredere culturele, sociale en economische structuren.

Ook hierbij maken de machthebbende politici misbruik van die xenofobie en spelen er met een polariserend discours op in om kiezers te winnen. Op internationaal niveau rechtvaardigen ze hun militaire interventies vanuit het oriëntalisme en de islamofobie in het bijzonder, zeker wat de bovenvermelde stereotypering van onderdrukte vrouwen betreft, zonder oog voor de dubbele standaarden en hypocrisie (Siapera, 2010, p. 134, 137-138). Dat blijkt eveneens uit het algemene discours rond de hijab, de boerkini en de boerka zoals dat onder andere in België gevoerd wordt.

De dominante meerderheid stelt niet de spirituele betekenis en culturele achtergrond van de kledingstukken voorop, maar beschouwt ze als een symbool van onderdrukking en zelfs als een bedreiging voor de samenleving. Daarbij komen de oriëntalistische denkpatronen sterk tot uiting, aangezien de vrouwen in kwestie niet worden gevraagd zelf hun keuze te beargumenteren en visie te representeren, en hun intellect en vrije wil worden miskend.

Vanuit de politiek worden deze denkpatronen verder versterkt, onder andere door het hoofddoeken- en boerkiniverbod (in bepaalde sectoren) dat de vrouwen ironisch genoeg de keuzevrijheid ontnemt onder het voorwendsel van neutraliteit. De hoofddoek wordt geproblematiseerd (ook door de berichtgeving), terwijl het racisme en de islamofobie waarmee de vrouwen te maken krijgen weinig aandacht krijgt. Daarbij worden de vrouwen in kwestie veralgemeend en onderdrukt door de machthebbers en de meerderheid. In dit geval leiden de islamofobe denkprocessen tot een geval van institutioneel racisme, aangezien de wetgeving die de illusie heeft neutraal te zijn, in de praktijk schijnbaar onbedoeld wel vooral etnische minderheden treft (Essed, 1984, p. 29). Dit institutioneel racisme zit verweven in alle vlakken van de samenleving en kan de meeste etnische minderheden treffen, niet het minste wat de vervolging van (openlijk) racisme betreft. De drempel om klacht in te dienen bij gevallen van discriminatie of racisme is vaak nog hoog, mede omdat de racistische ideologische structuren ook werkzaam zijn bij de bevoegde instanties (Essed, 1984, p. 34). Zo maakt de politie in België zich schuldig aan *profiling*, waarbij bepaalde etnische minderheden zoals de Arabische en de West-Aziatische geïsoleerd worden, en agressie jegens etnische minderheden (Amnesty International, 2017).

Etnische minderheden en racisme in de media

De media kaarten zulke praktijken en de bredere problematiek in het algemeen wel aan, maar zijn zelf ook onderhevig aan de onderliggende ideologische structuren (Van Dijk 1988, p. 27-28; 1991, 22). Het wij-zij-denken en het superioriteitsgevoel die kenmerkend zijn voor verdoken racisme komen dus niet alleen voor in het bredere maatschappelijke discours, maar ook in de berichtgeving (Van Dijk 1988, p. 156). Vaak wordt die geschreven vanuit het standpunt van de meerderheid, zoals blijkt uit de *deixis* of verwijzingen van de journalisten, die spreken over “wij” of “ons land”. Dat kan ook de hele bevolking met alle etnische groepen inhouden, maar regelmatig wordt zo toch de dominante ideologie geïmpliceerd en blijft de perceptie eenzijdig. Schelfhout beaamt dat “in praktijk de mediale subjectiviteit alleen al [blijkt] uit het feit dat bijna exclusief verslag wordt gegeven vanuit de dominante visie (‘wij’ t.o.v. ‘zij’)” (Schelfhout & Verstraeten, 1998, p. 217). Ze stelt dan ook de neutraliteit van de pers in vraag (Schelfhout &

Verstraeten, 1998, p. 218). De media kunnen wel bijdragen aan een veelzijdigere beeldvorming door “positieve beeldtaal [...] tegenover het stereotiepe karakter van ‘de ander’” te plaatsen (Schelfhout, 1998, p. 218). Ook de asymmetrische machtsrelaties blijven onbeantwoord, en de meerderheids- en minderheidsgroepen worden vaak als gelijkmatige partijen voorgesteld (Siapera, 2010, p. 90).

In de loop der jaren werden er verschillende onderzoeken gevoerd naar de onderliggende structuren en het verdoken racisme in de media. Eerdere onderzoeken in andere landen vertonen vaak gelijkenissen met de pers in België en omgekeerd (Crombez, 1996, p. 7). Zo werden Sub-Saharaanse minderheden of, zoals ze worden aangeduid in meerdere artikels, “zwarten”, overwegend voorgesteld als slachtoffer of dader volgens een onderzoek in de VS (Crombez, 1996, p. 11). Ook bij andere onderzoeken werden “zwarten” gerepresenteerd als “probleemgroepen” en werd er een gebrek aan duiding of context vastgesteld (Crombez, 1996, p. 11). In het algemeen blijft de beeldvorming van etnische minderheden in de westerse maatschappij problematisch door “de [beperkte] mate waarin allochtonen aan het woord gelaten worden, de functies die zij bekleden wanneer zij aan het woord komen en de situaties waarin zij aan bod komen” (Crombez, 1996, p. 15-16). Bovendien domineert het “blanke perspectief” (Crombez, 1996, p. 16).

Staes onderzocht de berichtgeving over etnische minderheden in de Belgische pers in 1993, en nam daarbij artikels uit alle toenmalige dagbladen onder de loep. Ze maakte daarbij onderscheid tussen de routine- en crisisberichtgeving, waarbij de eerste algemene artikels omvatte en de laatste specifieke onderwerpen of nieuwsitems (1996, p. 90). Een derde van de geselecteerde artikels bij de routineberichtgeving bleek betrekking te hebben tot criminaliteit (1996, p. 97). De (meestal Marokkaanse) nationaliteit of het geboorteland werden vermeld “in ruim de helft van het totale aantal artikels” (1996, p. 99). Staes stelde bij een aantal artikels de relevantie in vraag wat de vermelding van etniciteit betreft (1996, p. 100). Bovendien gaf de routineberichtgeving “een sterk veralgemenend beeld”, waarbij “Migranten, Turken, Marokkanen (...) worden voorgesteld als één homogene groep. Ook in artikels die handelden over individuen, worden zij uitdrukkelijk voorgesteld als leden van een bepaalde groep” (Staes, 1996, p. 100).

Ook kwamen ze direct aan bod in de pers “ofwel **omwille** van hun allochtoon zijn ofwel **over** hun allochtoon zijn”, en uitzonderingen waren zeldzaam (Staes, 1996, p. 101). Daarbij merkte Staes op dat die berichtgeving negatieve associaties opwekt of versterkt:

De actoren en thema's worden soms op impliciete of expliciete wijze negatief geconnoteerd (bijv. migranten met problemen, asielzoekers met misbruiken). Door bepaalde fenomenen in één adem te noemen of op één lijn te zetten, kan men de indruk wekken dat er een verband bestaat tussen deze fenomenen. Naast dergelijke vermeldingen zijn er ook voorbeelden van dramatiserend taalgebruik, zowel in de formulering van titels of ondertitels, als in de tekst zelf [...]. (p. 101)

Staes vroeg zich daarbij af “hoe de journalist moet omgaan met het weergeven van sensationele of dramatiserende uitspraken van anderen” (1996, p. 101). Ook bij het “weergeven van extreemrechtse [*sic*] of racistische uitspraken [...] [ontbrak] vaak [...] iedere kritische omkadering” (Staes, 1996, p. 101).

Voor de crisisberichtgeving onderzocht Staes de artikels over een incident in het Duitse Solingen, waarbij extreemrechtse jongeren het huis van een Turkse familie in brand staken en zo vijf bewoners omkwamen (1996, p. 102). Daarbij merkte ze dat de verschillende groepen op een andere manier beschreven worden, naar gelang hun etniciteit:

In vele artikels valt het op dat, in vergelijking met de vreedzame betogingen, het ‘mensen’ zijn die ‘vreedzaam betogen’, terwijl het ‘Turken’ zijn die ‘herrie schoppen’. [...] Bovendien geven heel wat artikels de indruk dat deze rellen ‘onverklaarbaar’ en ‘onbeheersbaar’ zijn. (p. 104)

Dat is frappant verschillend tegenover “de banalisering van extreem-rechts [*sic*] (bijv. de aandacht voor het feit dat de jongeren dronken waren op het ogenblik van de aanslag) en het zoeken naar individugerichte verklaringen (bijv. de aandacht voor de ‘moeilijke jeugd’ van één van de daders)” (Staes, 1996, p. 104-105).

In het algemeen lijken de onderzochte artikels wel “vooral een positieve, zelfs ‘verdedigende’ houding” aan te leggen tegenover “de Turken”, maar “dit beeld staat in schril contrast met het beeld dat gegeven wordt van *de Turken die betrokken waren bij de gewelddadige protestmanifestaties*, waarbij vooral de ‘Turkse woede’ en de ‘vernielzucht’ in de verf worden gezet” (Staes, 1996, p. 105). De artikels uitten kritiek op het Duitse integratiebeleid en “een te lakse aanpak van extreem-rechts [*sic*]”, maar leverden weinig diepgaande duiding en beperkte achtergrondinformatie (Staes, 1996, p. 105). In vergelijking met de routineberichtgeving meende Staes dat “allochtonen zelden in het nieuws [werden] gebracht in verband met andere thema's dan hun al dan niet problematische aanwezigheid in het ‘gastland’” (1996, p. 105).

De voorgaande onderzoeken door Van Dijk leverden gelijkaardige resultaten met betrekking tot (onder andere) de Nederlandse geschreven pers, waarbij etnische minderheden vooral op een eenzijdige, stereotiepe manier in het nieuws kwamen in verband met criminaliteit of andere negatieve onderwerpen en zelf weinig aan het woord werden gelaten (1988, p. 172, 188, 191). Openlijk racisme werd veroordeeld door de dominante meerderheid, maar werd niet gekoppeld aan breder structureel racisme in de samenleving, en regelmatig geminimaliseerd, in twijfel getrokken of zelfs gerechtvaardigd (Van Dijk, 1988, p. 187, 188). De onderzochte kranten schilderen de etnische minderheden veelal af als bedreiging, of versterkten in ieder geval de negatieve beeldvorming (Van Dijk, 1988, p. 195). Het (etnocentrische) perspectief van de dominante meerderheid, samen met de bijhorende vooroordelen en stereotyperingen, kwamen prominent naar voren (Van Dijk, 1988, p. 196-197). Zo krijgen etnische minderheden vaak zelf de schuld van enige problemen waarover wordt bericht zoals discriminatie en kansarmoede (van Dijk, 1988, p. 204).

Ook het daaropvolgende onderzoek van Van Dijk wees uit dat etnische minderheden in het (Nederlandse, Britse en Duitse) nieuws vooral op een stereotyperende, problematiserende manier in verband worden gebracht met migratie, criminaliteit of als lid van “controversiële organisaties” in strijd met de dominante ideologieën, en daarbij weinig als dominante “actors” en sprekers of bronnen (1991, p. 85, 110, 114, 153, 160). Ze krijgen weinig de opportuniteit om hun standpunten of ervaringen (al dan niet met racisme) op een gelijke, directe manier te verwoorden, of kritiek te geven op de maatschappelijke structuren en onderliggende ideologieën, zonder dat die wordt ondergraven door de media (Van Dijk, 1991, p. 154).

Het onderzoek van d’Haenens en Bink naar de representatie van islam in de Nederlandse pers merkte eveneens een overwegend negatieve tendens op, waarbij islam vaak wordt gekoppeld aan negatieve onderwerpen, zoals criminaliteit of terrorisme, met stigmatisatie tot gevolg (2007, p. 143). Bovendien kwam vooral de dominante meerderheid aan het woord met betrekking tot de berichtgeving gerelateerd aan islam (Bink & d’Haenens, 2007, p. 137). Daarbij wordt het contrast tussen “de” islam en de zogezegde “beschaafde” normen en waarden van het westen benadrukt en worden “de” moslims veralgemeend en weergegeven op een essentialistische manier (Bink & d’Haenens, 2007, p. 142).

Ook Richardson stelde vast dat moslims zelden worden geciteerd als bron over andere onderwerpen dan diegene die gerelateerd zijn aan hun etniciteit of geloof (Richardson, 2006, p. 105). Daarbij worden vaak uitspraken gebruikt van militante groeperingen geassocieerd met islam enerzijds en terreur anderzijds, terwijl de bureaucratische bronnen voor een groot deel uit

niet-moslims bestaan (Richardson, 2006, p. 107). De nadruk van zulke illegitieme bronnen in combinatie met de afwezigheid van autoritaire bronnen geassocieerd met islam, zoals academici, schrijvers en wetenschappers die zich als moslim identificeren, veroorzaakt een vertekend beeld van de werkelijkheid (Richardson, 2006, p. 113). Op die manier wordt de zogenaamde moslimgemeenschap niet op een accurate manier gerepresenteerd en werkt de berichtgeving de negatieve beeldvorming bij het bredere publiek sterk in de hand (Richardson, 2006, p. 113). Door de eenzijdige bronnen wordt een diverse en veelzijdige groep veralgemeend en voorgesteld als een passieve, homogene massa (Richardson, 2006, p. 113).

Verschillende latere onderzoeken wezen eveneens uit dat etnische minderheden in het algemeen overwegend negatief in het nieuws komen en weinig aan het woord worden gelaten (Redzic, 2010, p. 46-49; Ronsmans, 2004, p. 147; Soeryanto, 2005, p. 76; et al.). Volgens de analyse van Devroe berichtten de Vlaamse kranten in een derde van de gevallen over misdaad en politiek respectievelijk wat etnische minderheden betreft (2006, p. 107-108). Zo is er sprake van “*overrepresentatie*”, terwijl ze in de overige onderwerpen weinig aan bod kwamen (Devroe, 2006, p. 108). Bovendien ging het hierbij in 63,9 % van de gevallen over daders en in 23,4 % over slachtoffers (Devroe, 2006, p. 114). Bij ongeveer twee derde van de daders en slachtoffers werd de etniciteit expliciet vermeld (al blijft de relevantie, of het gebrek daaraan, onduidelijk) (Devroe, 2006, p. 116-117). De geïnterviewden in de artikels behoorden in 72% van de onderzochte gevallen tot de meerderheid (Devroe, 2006, p. 117). De nieuwsberichten waarin etnische minderheden vermeld werden, handelden meestal over thema’s gerelateerd aan de etniciteit of afkomst, met name integratie en asiel (Devroe, 2006, p. 121). Vooral bij dit laatste thema kwamen overwegend “autochtonen” aan het woord (Devroe, 2006, p. 145). Algemeen gesproken waren de meeste etnische minderheden als bronnen politici of “gewone mensen” en opvallend minder deskundigen of experts (Devroe, 2006, p. 137-138).

Op zich is het niet altijd evident de concrete bevindingen (rechtstreeks) in verband te brengen met de onderliggende ideologische structuren en het daaruit voortkomende verdoken racisme. De berichtgeving gebeurt immers voor een aanzienlijk stuk in schijnbaar neutrale termen, en de achterliggende processen blijven grotendeels buiten beeld. Toch komen die structuren wel degelijk tot uiting, zoals is gebleken uit eerder onderzoek. Om dit zo duidelijk mogelijk in kaart te brengen, is een veelomvattende analyse nodig, die met meerdere aspecten rekening houdt en zo de onderliggende structuren tot op zekere hoogte kan blootleggen.

Onderzoeksmethode

Deze thesis integreert meerdere invalshoeken in de kwalitatieve discoursanalyse, zoals eerder vermeld in de inleiding. Om verdoken racisme in de krantenartikelen te onderzoeken, wordt er bestudeerd of en hoe de onderliggende ideologische structuren tot uiting komen, met het theoretisch kader in het achterhoofd, vooral wat het wij-zij-denken en het (westerse) superioriteitsgevoel betreft. Daarbij worden het woordgebruik, de stijl en de daaruit voortkomende toon van de stukken geanalyseerd, en de bredere interpretatiekaders of *frames* opgemeten in verband met berichtgeving over etnische minderheden. Ook de letterlijke en impliciete betekenissen in de tekst worden in rekening genomen, aangezien de journalisten ook informatie tussen de lijnen kunnen verwerken en zo eventueel onderbewuste associaties en (voor)oordelen of bredere ideologische overtuigingen tot uiting kunnen komen (Van Dijk, 1991, p. 181). Het toevoegen van bijkomende en mogelijk irrelevante informatie kan daar tevens op wijzen (Van Dijk, 1991, p. 185).

Het onderzoek streeft er tevens naar om vat te krijgen op de algemene representatie en daaruit voortkomende beeldvorming van etnische groepen in de berichtgeving. Daarbij wordt gelet op de associaties en gevoelswaardes die (al dan niet impliciet) aan de etnische minderheden worden toegekend, en of ze op een stereotyperende manier worden voorgesteld. Meer specifiek wordt er gekeken wie er in welke termen en waarover in de berichtgeving verscheen, of de personen in kwestie bij naam genoemd worden of eerder als anonieme groep, of ze aan het woord worden gelaten of er enkel over hen wordt geschreven, of ze als actief of passief overkomen, op een positieve, neutrale of negatieve manier, etc. Verder wordt er notie gemaakt van eventuele achtergrondinformatie of duiding bij de personen of in het artikel, hoe ze precies aangeduid of beschreven worden en vanuit welke rol of functie, welke informatie ze zelf toevoegen aan het artikel, met wat voor onderwerpen of actuele ontwikkelingen ze in verband worden gebracht en hoe vaak, welke invalshoeken daarbij worden gekozen...

Doorheen het gehele onderzoek is er extra aandacht voor wie er over het algemeen aan het woord komt als bron en in verband met welke nieuwsitems en onderwerpen, en tot welke etnische groepen de bronnen behoren. Aangezien het niet altijd mogelijk is om daarbij de etniciteit te bepalen, werd er vooral opgetekend wanneer de persoon in kwestie met zekerheid tot een etnische minderheid behoorde. Wat de representatie van etnische minderheden betreft, is de “zichtbaarheid” van de etniciteit van de persoon in kwestie cruciaal, zij het door de naam, expliciete vermelding, of eventuele foto bij het artikel. Daarbij moet herhaald worden dat er een

focus is op de grootste etnische minderheidsgroepen in België, met name de Noord- en Sub-Saharaans Afrikaanse, Midden-Oosterse, en West- en Centraal- en occasioneel Zuid-Aziatische.

Ook stukken vanuit het perspectief van de dominante meerderheid in verband met de problematiek of de dominante ideologieën worden betrokken bij het onderzoek, aangezien deze eveneens blij kunnen geven van de onderliggende structuren waaruit het verdoken racisme kan voortkomen. Deze ideologieën kunnen worden aangehaald door alle etnische (meerderheids- of minderheids-) groepen op uiteenlopende manieren, gaande van verdedigend, vergoelijkend of zelfs defensief tot in vraag stellend of kritisch. Hierbij kunnen de houdingen en overtuigingen van de geïnterviewde personen in kwestie enerzijds en de journalisten anderzijds overeenkomen of verschillen. De interviewende of schrijvende journalisten kunnen door bepaalde vragen te stellen, de citaten op een bepaalde stilistische of inhoudelijke manier te omkaderen of door aanvullende informatie of kritische bedenkingen te verstrekken, verscheidene effecten beogen.

Bij elementen zoals de gebruikte frames, specifieke geladen woorden of tendensen en de veelvoorkomende associaties of connotaties wordt er ook rekening gehouden met de frequentie, maar de nadruk van de analyse ligt op de ruimere aanwezigheid van verdoken racisme. De ideologische structuren kunnen ook blijken uit de regelmaat waarmee bepaalde elementen teruggevonden worden, maar de exacte cijfers zijn daarbij niet van doorslaggevend belang en worden dan ook niet bij elk aspect opgelijst. Bovendien zijn niet alle aspecten even telbaar en duidelijk afgelijnd.

In totaal werden 140 kranten (48 publicaties van De Morgen, 47 van De Standaard en 45 van HLN) doorgenomen, waaruit ongeveer 1991 artikels met variërende lengtes werden geselecteerd in de periode van 2 mei tot 29 juni 2017. De stukken komen uit alle mogelijk rubrieken, behalve de sportberichtgeving, die niet werd opgenomen in het onderzoek. Daarbij maken de artikels deel uit van verschillende genres, waaronder nieuwsberichten, analyses, reportages, interviews, opiniestukken, en columns, geschreven door verschillende journalisten en gastauteurs, columnistten of opiniemakers (aangezien de selectie van zulke gastauteurs ook betekenisvol kan zijn). De andere stukken uit de kranten werden overlopen om de relevantie te bepalen, maar leken geen betrekking te hebben tot de onderzochte problematiek en dus niet in aanmerking te komen voor de analyse. Er werd dus gekozen om telkens de hele krant door te nemen (met uitzondering van de sportpagina's) om een algemene indruk te kunnen vatten en zo het nodige materiaal te verzamelen, in plaats van de relevante artikels te zoeken op basis van trefwoorden. Verdoken racisme schuilt immers niet alleen in wat er gezegd of geschreven wordt, maar ook in wat er weggelaten wordt of onbesproken blijft (Van Dijk, 1983, p. 21).

Analyse

De drie onderzochte dagbladen, De Morgen (DM), De Standaard (DS) en Het Laatste Nieuws (HLN), publiceerden in de periode van het onderzoek heel wat relevante artikels. De problematiek met betrekking tot (verdoken) racisme en de bijhorende ideologische structuren komt meerdere keren expliciet ter sprake op uiteenlopende manieren. De geselecteerde artikels rapporteren daarnaast ook over andere onderwerpen, die niet altijd rechtstreeks in verband staan met de problematiek, maar wel op een andere manier iets te maken hebben met de onderliggende ideologische structuren of met de representatie van etnische minderheden. Enkele grote terugkerende nieuwssitems zijn de Franse verkiezingen, de Britse politieke ontwikkelingen (de verkiezingen, de brexit), de politieke situatie in de Verenigde Staten (VS), de terreurincidenten in Londen en Manchester, het bezoek van Trump aan België en andere landen, de oorlog in Syrië en Irak tegen Islamitische Staat (IS), de vluchtelingenbewegingen uit het Midden-Oosten en West- en Centraal-Azië, en de politieke verschuivingen na de cumulusschandalen van de Brusselse politici.

Woordkeuze

De termen die gebruikt worden in de berichtgeving kunnen daarbij een zekere lading hebben of een onderliggend waardeoordeel suggereren, ook als de journalisten een neutrale berichtgeving voor ogen hebben. Zoals reeds vermeld in het bovenstaand theoretisch kader, kan het begrip “vluchtelingencrisis”, dat ook meermaals in de onderzochte kranten voorkomt, gekoppeld worden aan negatieve implicaties. Dat geldt nog meer voor woorden als “moslimterrorist”, “moslimterreur” en “moslimextremist(en)”. In de meeste gevallen (uit het corpus) worden de woorden “terrorist” en “terreur” los gebruikt, maar het gaat hierbij zo vaak om “islami(s)tisch” geweld dat de combinatie onvermijdelijk een negatieve connotatie opwekt. Zelfs als ze gebruikt worden in een artikel dat een duidelijk onderscheid maakt tussen “de” islam en IS, houden ze die associaties in stand. Terrorisme waarbij geen link is met islam of IS wordt dan weer regelmatig met andere termen beschreven, of met meer aarzeling benoemd, ook als het wel degelijk theoretisch gezien om terreur gaat. In dit geval (re)produceren de media een frame waarin terreur geïnterpreteerd wordt aan de hand van fundamentalistische islam, en omgekeerd.

Daarbij dient de vraag zich aan of bovenstaande termen wel accuraat naar de werkelijkheid verwijzen. Zeker in het geval van de zogenaamde “islamterreur” herhalen de meeste moslims dat het geweld tegen onschuldigen lijnrecht tegenover het geloof staat. Hierbij duidt het woordgebruik dus ook op het (westerse) dominante perspectief. Het veralgemenende en

stigmatiserende aspect wordt door de dominante meerderheid niet als subjectief ervaren. In de onderliggende ideologische structuren was de negatieve associatie met geweld al latent aanwezig (zoals besproken in het theoretisch kader), en de selectieve en eenzijdige omkadering heeft eigenlijk een onbesproken historische context. De huidige woordkeuze reflecteert voor een deel dus ook de onderbewuste denkprocessen.

In de onderzochte artikels werd ook de (“witte”) man die inreed op een groepje moskeebezoekers bij de Finsbury Moskee een “terrorist” genoemd, die een “aanslag” of een terreurdaad beging. Hierbij werd echter ook vermeld dat de moskee een verleden met radicalisme heeft, en een “broeiest” of “broeihaard” was voor terroristen. Daarbij wordt het incident tegen de achtergrond van de voorbije aanslagen in Londen en Manchester geplaatst, waardoor het frame van “islamistische terreur” ook hier herhaald wordt. De aanslagpleger wordt ook benoemd als “moslimhater”, terwijl de daders in Londen en Manchester niet met een gelijkaardige, analoge term worden aangeduid.

Wat stigmatiserend woordgebruik betreft in het algemeen, tonen de redacteurs wel een zeker begrip, maar blijft het moeilijk problematische termen te vermijden, zeker als er iemand geciteerd wordt. Zo blijft het woord “allochtoon” veelgebruikt (vooral in DS). Soms worden twee nationaliteiten of landen samengevoegd om de etniciteit aan te duiden, bijvoorbeeld “Marokkaans-Brusselse” of “Belgisch-Zimbabwaanse”. In andere gevallen wordt er gesproken van de “roots”, “origine” of “migratieachtergrond” van de personen in kwestie. Vaak wordt de etniciteit gewoon helemaal niet vermeld, vermoedelijk omdat de informatie niet voorhanden is, of simpelweg niet als relevant wordt beschouwd. Wanneer er wel over een persoon wordt gesproken in termen van diens etniciteit of afkomst, lijkt het daarentegen niet altijd even relevant. Wie in België geboren is of over de Belgische nationaliteit beschikt, wordt meestal als Belg benoemd, maar de vermelding is niet altijd even consequent. Ook hier spelen de onderbewuste ideologische denkprocessen mogelijk een rol. Wie al meer dan tien jaar in een land woont zonder de officiële nationaliteit te hebben, wordt mogelijk nog steeds meer geassocieerd met het land “van oorsprong”. Zeker in het geval van criminele feiten lijkt de berichtgeving de persoon in kwestie meer te benoemen als buitenlander, en te distantieëren van het eigen land. Ook hier werd echter weinig eenduidigheid vastgesteld.

Opnieuw zijn tevens het perspectief en de uitgangspunten van de dominante meerderheid bepalend. Dat komt nog het meest tot uiting bij de termen “vreemdeling” en “buitenlander” die het contrast tussen de dominante meerderheid en de “andere” sterk onderlijnen, Woorden zoals “illegaal”, “illegale asielzoeker” of “illegale migrant” hebben een bijzonder negatieve

gevoelswaarde en impliceren op indirecte manier het wij-zij-denken en de ontmenselijking van de “andere”. Deze begrippen gaan compleet voorbij aan de universele mensenrechten (zoals eerder vermeld) en suggereren (onbedoeld) een verschil in waarde tussen mensenlevens. Ondanks het wettelijke kader, komen de onderliggende ideologische denkprocessen ook bij deze woorden naar boven.

Uit verschillende artikels blijkt dat de redacteurs de nodige kennis hebben over de lading van bepaalde woorden en de gerelateerde historische (koloniale) context, maar dat komt niet altijd naar voren. Meestal getuigen de journalisten wel van een kritische houding tegenover de algemene superioriteitsideologie en de mensenrechtenschendingen of daaruit voortkomende gevolgen van het kolonialisme in het bijzonder, maar af en toe suggereert het woordgebruik toch een onderbewuste ideologische invloed. Zo schrijft DS over de geschiedenis van het Marokkaanse Rif-gebied dat als republiek “militair bedwongen [werd] door de Fransen en de Spanjaarden” (Woussen, 2017, p. 10). Het woord “bedwongen” wekt negatieve associaties op met de bewoners van de Rif-regio, en de Europese machten worden hier niet als kolonisators of onderdrukkers erkend.

In sommige gevallen worden bepaalde ingeburgerde termen gebruikt, die desalniettemin een koloniale oorsprong hebben. De Vlaamse kranten spreken nog steeds van “indianen” in plaats van het specifieke volk bij de correcte naam te noemen. Ook Zwarte Piet komt nog regelmatig in uitdrukkingen voor, niet altijd als “leuke” helper van Sinterklaas, maar in verband met het gelijknamige kaartspel. Daarbij is de oorsprong van de term wel te vinden in de vroegere Zwarte Piet-figuur, aangezien de zogenaamde Zwarte Piet-kaart (of schoppenboer) in het spel de ongewenste enkele kaart is tussen dubbeltjes waardoor de speler niet kan winnen. In het geval van de onderzochte artikels beduidt de uitdrukking “een rondje zwartepieten”, “de zwarte piet doorgeven”, “doorschuiven” of “weigeren” dat de betrokkenen mekaar de schuld geven. Ook als dief of boeman wordt Zwarte Piet bij wijze van spreken vermeld, in de zin van “Zwarte Piet moeten spelen” en “geld weer weg te nemen”.

Dit taalgebruik, dat een sterke racistische ondertoon en oorsprong heeft, staat in contrast met de zogenaamde veranderde connotaties die de dominante meerderheid in verband brengt met het hedendaagse Zwarte Piet-personage. Als Zwarte Piet ter sprake komt in verband met de controverse rond het figuur bij het Sinterklaasfeest, is dat meestal vanuit de dominante ideologie en wordt het mogelijk afschaffen van de figuur als bedreiging voor de dominante cultuur gezien (zoals eerder vermeld). Een artikel uit het corpus getuigt over een tegengestelde perceptie. Daarin vertelt Dalilla Hermans over de afkeer van haar kind tegenover haar (Rwandese) etniciteit in zijn

uitroep “Afrikanen zijn vies. Afrikanen zijn Zwarte Piet. Jij bent Zwarte Piet, mama, eeh!” (Van Puymbroeck, 2017, p. 42). Ook haar eerdere ervaringen met racisme en het gebrek aan representatie in de maatschappij komen in het stuk aan bod.

Representatie

In overeenstemming met de maatschappij worden etnische minderheden ook door de media in beperkte mate gerepresenteerd. Over het algemeen komen ze echter meestal in het nieuws als dader of slachtoffer, en gaat de berichtgeving voorbij aan hun complexe realiteit enerzijds en gemiddelde dagelijkse leven anderzijds. Vooral Sub-Saharaans-Afrikaanse etniciteiten komen in de onderzochte artikels weinig aan het woord of op een veelzijdigere manier dan als dader of slachtoffer. Dalilla Hermans en Nozizwe Dube verschijnen in meerdere artikels, maar zijn bij de weinige waarover uitgebreider wordt geschreven. Dube praat in haar interview (in DM, op 6 mei) eveneens over racisme. In de eerste plaats spreekt ze vanuit haar expertise als voorzitter van de Vlaamse jeugdraad. Ze wordt dus niet gereduceerd tot haar etniciteit en haar negatieve ervaringen.

Voormalig atlete Elodie Ouedraogo komt in het nieuws (HLN) naar aanleiding van haar sportontwerp, en haar etniciteit wordt helemaal niet vermeld. In dat opzicht worden Sub-Saharaans-Afrikaanse minderheden opvallend meer met de sportberichtgeving geassocieerd in de media (al werd die niet onder de loep genomen voor dit onderzoek). Ook in de culturele berichtgeving is er opmerkelijk meer diversiteit zonder dat die een centrale plaats inneemt of zelfs nadrukkelijk vermeld wordt, al kunnen de personen in kwestie vaak in het kader van de dominante ideologie of meerderheidscultuur worden geplaatst, zoals de Iraans-Belgische sommelier Sepideh Sedaghatnia. Populaire artiesten en televisiefiguren die meermaals worden vermeld zijn onder andere Danira Boukhriss Terkessidis, Sidi Larbi Cherkaoui, Ish Ait Hamou, Kamal Kharmach, filmmakers Adil El Arbi en Bilall Fallah, Kaye Styles, Aboubakr Bensaihi, zanger Tamino, Ihsane Chioua Lekhli, Bouba Kalala, Stromae, etc. Ook bij Chokri Mahassine, de organisator van Pukkelpop, wordt zijn etniciteit niet gespecificeerd.

In de onderzochte berichtgeving passeren er eveneens heel wat Belgische politici de revue zonder expliciet de etniciteit te vernoemen. Zeker de linkse en groene partijen vertonen zo opmerkelijk meer diversiteit dan de rechtse partijen. De eerste worden gerepresenteerd door onder andere Yasmine Kherbache (sp.a), Meyrem Almaci (Groen), Meryame Kitir (sp.a), Habib El Ouakili (sp.a), Youssef Handichi (PVDA), Germain Mugemangango (PVDA), Fatiha Dahmani (Groen), Olga Zirhen (PS), Mohamed Ridouani (sp.a), David Geerts (sp.a), Faouzia Hariche (PS), Emir

Kir (PS), Ahmed Laaouej (PS), Ahmed El Ktibi (PS), Nawal Ben Hamou (PS), Zakia Khattabi (ecolo), Hamza Fassi-Fihri (cdH), Güler Turan (sp.a), Khalid Zian (PS), Ridouane Chahid (PS), Fatima Lamarti (sp.a), en woordvoerders Karim Ibourki (PS) en Manon El'Assaidi (PS). Sammy Mahdi schrijft zoals vermeld in de inleiding columns voor DM, en komt zo met meerdere onderwerpen in het nieuws. Hij bekritiseert het racisme in de Belgische maatschappij, en spreekt vanuit zijn positie als voorzitter van Jong CD&V.

Wat de rechtse partij N-VA betreft, komen vooral Nabilla Ait Daoud, Nadia Sminate en Zuhail Demir aan het woord zonder dat hun etniciteit opgevoerd wordt. Demir wordt veruit het meest vermeld in de onderzochte artikels, al omvat dit ook kritiek aan haar adres. Demir bevordert bovendien de representatie van etnische minderheden slechts tot op beperkte mate. Net als (bovenvermelde) Montasser AlDe'emeh gaat ze mee in de dominante ideologische denkprocessen en het daaruit voortkomende verdoken (racisme), en onderschrijft ze het perspectief van de dominante meerderheid. Beiden worden regelmatig opgevoerd als voorbeeld en versterken zo de onderliggende machtsstructuren en het polariserend discours, maar komen ook op een negatievere manier in de berichtgeving (Montasser als verdachte, Demir onder lichte spot). Een beperkt aantal experts of deskundigen komen op een meer neutrale manier en over ongerelateerde onderwerpen aan het woord, waaronder advocaten Ergün Top en Mounir Souidi, experten Omar Mohout en Sihame El Kaouakibi, woordvoerster Shaireen Aftab (VDAB), dokter Said Hachimi-Idrissi, zakenman Ayad Ajaha, en voormalig directeur Rachid Touzani.

Beeldvorming

Naast personen uit (niet-“blanke”) etnische groepen die vanuit een zekere functie of positie in de berichtgeving worden vermeld, waren er ook voorbeelden te vinden in de onderzochte artikels waarbij de redacteurs mensen vanuit hun dagelijks leven interviewde, en met de aanwezigheid van verscheidene etnische groepen zo een zekere mate van inclusiviteit in de stukken voorzagen. Zo verhalen de artikels uit HLN vaak over de dominante meerderheid, maar komen er zo nu en dan ook personen aan bod met een niet-blanke etniciteit. Bij een artikel over winkelende koppels, bijvoorbeeld, wordt ook een niet-blank koppel betrokken op gelijkaardige manier als de overige, waardoor zij niet als “andere” of “vreemde” worden afgeschilderd. Een andere artikelenreeks in HLN op 13 mei over koppels bestaande uit een jongere man en een oudere vrouw – in navolging van de berichtgeving rond het Franse echtpaar Macron – vertelde het verhaal van een Tunesische man en een Belgische (“witte”) vrouw. De man werd er echter door de Belgische administratie van verdacht de relatie te gebruiken om een verblijfsvergunning te bekomen. Zo wordt wederom

de criminaliserende stereotypering versterkt en reproduceert het artikel alsnog negatieve associaties.

Inclusiviteit wordt dus niet altijd op een positieve manier nagestreefd ook niet in dezelfde mate. De betrokkenen lijken toch altijd enigszins in het dominante beeld te moeten passen van de meerderheid. Zo interviewde DS meerdere families over hun gezinsleven voor een reeks artikels getiteld “aan de ontbijttafel”, waaronder ook een Turks gezin. Op zich getuigde dit van inclusiviteit. Het viel echter op dat het gezin in kwestie op meerdere manieren in het waardekader paste van de dominante meerderheid. Er werd nadrukkelijk vermeld dat er aan de ontbijttafel alleen Nederlands werd gesproken, waardoor de moedertaal werd gekoppeld aan een negatieve gevoelswaarde. Ook de agnostische beschouwing van de ouders werd opgevoerd als een positief facet van het gezin. Aan de ene kant ging de familie de stereotyperende beeldvorming van etnische minderheden tegen, maar aan de andere kant lijken gezinnen met een meer uitgesproken eigen cultuur niet zo snel aan bod te komen.

De taal van etnische minderheden komt zelden positief in beeld, vooral wat Arabisch of Turks betreft. De berichtgeving herhaalt vooral dat kinderen uit gezinnen die thuis de moedertaal spreken en geen Nederlands oefenen, kampen met schoolachterstand, wat dan weer inspeelt op een gebrek aan integratie. De positieve aspecten van meertaligheid blijven vaker op de achtergrond, behalve als het over talen zoals Engels of Spaans gaat, zoals in een ander artikel uit de “ontbijttafel”-reeks van DS. Dit impliciete waardeoordeel komt tevens voort uit de onderliggende ideologische structuren. Bovendien wordt de Arabische taal geassocieerd met terrorisme, onder andere bij de uitroep “Allahu Akbar” van daders bij terreur. De zin betekent echter simpelweg “God is groot” en komt vooral in minder bedreigende contexten voor, zoals het gebed, of in het geval van grote algemene consternatie of ontzag. In de onderzochte artikels (en de westerse media in het algemeen) wordt de zin echter zo goed als uitsluitend vermeld bij en ter herkenning van terreurdaden, wat typerend is voor het dominante perspectief.

“De” islam wordt in het algemeen nog erg vaak gecontrasteerd met de zogezegde westerse waarden, zo ook in de onderzochte berichtgeving. Dat gaat onvermijdelijk gepaard met wij-zij-denken, en meestal ook met vooroordelen en stereotypering. De redacteurs publiceren opiniestukken en duidende berichten waarin ze de extremistische, fundamentele en gewelddadige “islam” onderscheiden van de geloofsovertuigingen van de doorsnee moslim. Daarbij wordt de zogenaamde Europese islam tegenover het wahabisme of salafisme geplaatst. Die tweedeling gaat voorbij aan de complexe realiteit en pluralisme van islamitische stromingen en rechtsscholen. Bovendien worden de woorden “islam” en “moslim” erg vaak vermeld in verband

met terrorisme, wat een negatieve associatie in de hand werkt. Tenslotte wordt “de” islam als veralgemeend geloof vaak bekritiseerd los van de historische en actuele context die mee de huidige situatie bepaalt.

In dit verband vertonen veel van de onderzochte artikels kenmerken van de onderliggende oriëntalistische ideologische denkprocessen (zoals in het theoretisch kader uitgelegd), waarbij de Arabische cultuur en de islam als irrationele “andere” worden opgevat tegenover het “beschaafde” westen dat die cultuur veralgemeent en op een beperkte, onvolledige manier representeert, zonder de “ander” er bij te betrekken. Die denkprocessen blijken ook uit de noodzaak die het westen of de dominante meerderheid ziet in het aanpassen van “de” islam aan Europese normen en waarden.

De zogezegde “gematigde” moslim of moslima wordt hierbij geïdealiseerd en opgevoerd als voorbeeld voor een “geslaagde integratie”, maar daarbij is de betekenis van dat concept niet altijd duidelijk of consistent. Zo worden ook regelmatig bidden en geen alcohol drinken als aspecten van radicalisering gesuggereerd, net zoals een djellaba of een baard. Zulke elementen worden vaak in contrast gebracht met de Europese cultuur en zogenaamde westerse waarden. Net als de *hijab* worden ze beschouwd als traditionele, ouderwetse gebruiken in tegenstelling tot de “verlichte”, “rationele” West-Europese culturele normen. Slechts in een stukje uit HLN kwam de hoofddoek op een positieve manier in beeld, als modieuze kledingstuk. Ook hierbij kon dit gekaderd worden in de dominante ideologie, maar het bood wel positieve associaties en een alternatief voor de overheersend negatieve beeldvorming. Bovendien doorbrak dit artikel het idee van de moslima als passief, onderdrukt, en zonder vrije wil. Ook columnist Naciri gaat hier tegen in.

De vastenmaand ramadan (als term gebruikt voor de vasten zelf) komt frequent op een gelijkaardige negatieve manier in beeld in de onderzochte artikels. Meer dan eens wordt de maand vermeld in verband met terreur, aangezien IS een boodschap uitdroeg om dan meer aanslagen te plegen. Ook de problemen tussen de Antwerpse politie en agressieve jongeren worden gekaderd door de maand ramadan en de vasten. Vooral de stigmatiserende uitspraken van burgemeester Bart De Wever (N-VA), waarbij hij de Marokkaanse jongeren en moslims viseert, versterken deze frames. Zijn uitingen worden enigszins in vraag gesteld, maar worden ook bevestigd door een zogenaamde expert. Alleen DS liet de jongeren zelf ook aan het woord en een paar opiniestukken verbonden de agressie van de jongeren met het problematische gedrag en de vaak racistische houding van de politie.

In veel gevallen wordt het vasten gekaderd als probleem in verband met drukte of overlast. Een artikel in HLN over overbevolking in de gevangenis vermeldt zelfs terloops (als citaat) dat “de gevangenen redelijk rustig [blijven], ondanks de hitte en de ramadan” (PLA, 2017, p. 15). Zo worden er meerdere negatieve associaties tegelijk verbonden met etnische minderheden die zich als moslim identificeren. De vastenperiode wordt bovendien overwegend neergezet als een moeilijkheid en zware beproeving. Daarbij ontbreekt elk wetenschappelijk kader, maar suggereert de berichtgeving de negatieve effecten als evidente waarheden, zonder nodige duiding. DS vermeldt bijvoorbeeld dat er “een jongentje [...] was flauwgevallen door de ramadan” zonder verdere duiding (Lesaffer, 2017, p. 16). De ervaringen van de vele moslims die zonder problemen vasten en de periode positief beleven vanuit spirituele zingeving komen weinig aan bod. Niet meedoen aan de vasten wordt eveneens als een positieve keuze opgevoerd of gesuggereerd, vanuit de onderliggende ideologische structuren en denkprocessen.

Zelfs het artikel waarin enkele redactieleden van DM zelf deelnamen aan het avondmaal na de vasten – de *iftar* – beschrijft het vasten als iets vervelends, zonder veel uit te weiden over de volledige betekenis. Daarbij is het duidelijk hoezeer het perspectief van de dominante meerderheid overheerst en de toon van het stuk bepaalt. Het artikel laat de betrokkenen weliswaar uitgebreid aan het woord, heeft ook (wel eerder beperkt) aandacht voor de achterliggende redenen en kadert het samenzijn en de culturele betekenis in positieve termen. Het bezoek van Koning Filip aan een “moslimfamilie” om “de sfeer van zo’n ‘iftar’ [...] op te snuiven” en “de betekenis van de ramadan uitgelegd te krijgen” wordt in HLN beschreven op een positieve manier, maar met weinig uitweiding (2017, p. 2).

In enkele gevallen wordt het vasten wel vanuit het standpunt van de betrokkenen omschreven. Zo publiceerde HLN een lezersbrief van ene Youssef Raiss die vermeldt dat hij vast en daarbij zijn “medemens” of “mensen in nood” wil helpen (Raiss, 2017, p. 16). Hij wil met zijn brief vooral een vredesboodschap uitsturen om “moslims en niet-moslims” te verenigen en de aanslagen in Londen te veroordelen (Raiss, 2017, p. 16). Daarbij betreurt hij dat “wij scheef worden bekeken” en bekritiseert zo kort de veralgemening en stereotypering van moslims (Raiss, 2017, p. 16). Een andere brief in dezelfde rubriek haalt echter scherp uit naar “alle gezanik over islamfobie”. Door deze twee standpunten naast elkaar te publiceren, wordt de kritiek van de eerste ondermijnd en lijkt het om twee evenwaardige meningen te gaan. Op die manier ontkent HLN de asymmetrische machtsrelaties en de ernst van de islamofobe tendensen.

Ook Abou Jahjah vermeldt ramadan als een alledaagse ervaring en opent zijn analyse in DS over de “revolte in de Rif” met de omkadering van de gesprekken tijdens de iftar, waarbij hij “zoals

altijd tijdens de ramadan [...] bij veel mensen [wordt] uitgenodigd” (Jahjah, 2017, p. 34). Ook vermeldt hij dat de Marokkaanse koning gratie wilde verlenen aan protestleider Zafzafi “voor het feest aan het einde van de ramadan” (Jahjah, 2017, p. 34). Op die manier krijgt de vastenmaand een andere gevoelswaarde dan de dominerende negatieve connotaties. Ook in het artikel in HLN over de nieuwe film Patser van El Arbi en Fallah wordt het vasten en vooral de iftar niet beschreven als een vervelende aangelegenheid, maar als een collectief “speciaal moment” (Roebben, 2017, p. 40). In enkele stukken over de brand in het Londense appartementsgebouw is de beeldvorming door de context van de tragedie eerder gemengd. Zo gaf een van de overlevenden te kennen dat hij had kunnen ontkomen omdat hij nog wakker was door de ramadan (DM) en zei een ander slachtoffer dat ze moest drinken door de ramp (DS). Ook het beeld van een feestmaal in Syrië tussen de brokstukken (DM) wekt uiteenlopende positieve en negatieve associaties op.

De weekendgids van DM op 9 juni vermeldt als een van de events een “iftar-ramadan-maaltijd”. Die inclusiviteit staat in contrast met de overwegend negatieve associaties en perspectieven die vaak gekoppeld worden aan de islam in de onderzochte berichtgeving. In een interview van DM met schrijfster en feministe Anja Meulenbelt omschrijft de interviewster “de” islam als een patriarchaal systeem, zonder te erkennen dat de religie is ontstaan en voorkomt in patriarchale sociale structuren, in plaats van die zelf te construeren (Ongena, 2017, p. 46). Daarbij valt het wel op dat Meulenbelt de vraag met de accurate duiding beantwoordt en de veralgemening ontkracht. De dominante ideologieën worden in dit stuk weergegeven zowel als tegengegaan en bekritiseerd.

Net zoals in de literatuurstudie aan bod kwam, blijkt ook uit het onderzoek dat de zogenaamde “moslimlanden” of “de” islam vaak in verband worden gebracht met mensenrechtenschendingen, met betrekking tot vrouwenrechten in het bijzonder, met wisselende relevantie. Daarbij wordt “de” islam regelmatig als factor vernoemd. Zo wordt Turkije meestal in een adem vermeld met de politieke situatie en president Recep Tayyip Erdogan, die ook stevast wordt gelinkt aan “de” islam. De burgers komen weinig aan het woord, en de bevolking wordt ofwel gerepresenteerd door aanhangers van president Erdogan, ofwel door Turkse bewoners die worden vervolgd als verdachten die deel uitmaken van de Gülenbeweging. De gerelateerde berichtgeving is zeer polariserend. De aanhangers worden weinig ondervraagd over hun perspectief, en worden vaak als agressief voorgesteld. Deze tweedeling tussen het agressieve “oosten” en het “redelijke” westen is kenmerkend voor de onderliggende ideologische structuren, en ligt voor een deel aan de basis van de vergoelijking van militair ingrijpen, zoals uitgelegd in het theoretisch kader. De

militaire interventies van de internationale coalitie onder leiding van de VS in Syrië en Irak worden meer dan eens bekritiseerd in de onderzochte artikels, en de kranten berichten ook over burgerslachtoffers, maar meestal worden ze toch opgevoerd als nodige en gerechtvaardigde hulp. De VS werden beschuldigd van een aanval met witte fosfor, maar als ze later het gebruik van chemische wapens door Assad bekritisieren, wordt de parallel niet gemaakt en de dubbele standaard niet blootgelegd.

Frames

Naast de bovenvermelde frames van islam en de Arabische landen in contrast met het westen en in associatie met geweld, mensenrechtenschendingen en terreur, komen dus ook de frames van het westen (West-Europa en de VS) als “redder” of “helper” meermaals voor in de onderzochte artikels. Andere frames die herhaaldelijk terugkeren doorheen de berichtgeving in het onderzoek kaderen voornamelijk bepaalde Afrikaanse en Aziatische regio’s in een context van conflicten en ellende, migratie als probleem en bedreiging voor de veiligheid, diversiteit en multiculturalisme als moeilijkheid, en zoals reeds vermeld, etnische minderheden als daders of slachtoffers. Zulke dominante frames overheersen de berichtgeving, al worden ze ook in vraag gesteld of tegengegaan door kritische beschouwingen of alternatieve berichten zoals stukjes over een Syrisch vluchtelingengezin dat een kapsalon opent (DS) of een groepje moslims dat rozen uitdeelt op straat als mooi gebaar (HLN). De frames verschillen per regio en etniciteit, en sommigen zijn prominenter dan andere naar gelang het gerelateerde nieuws.

Wij-zij

Uit die frames blijken de onderliggende ideologische structuren in termen van wij-zij-denken, en zelfs het (westerse) superioriteitsgevoel wordt er meer dan eens door geïmpliceerd. Zo valt er in de berichtgeving rond aanslagen meestal een pertinent verschil op tussen de zogenaamde “elitestaten” en de Afrikaanse of Aziatische regio’s die er vaak mee worden gecontrasteerd. Daarbij komt het eigen perspectief sterk naar boven, en wordt onbedoeld maar onvermijdelijk geïmpliceerd dat de “westerse” slachtoffers meer doorwegen dan de “anderen”, alsof hun menselijke waarde de andere overstijgt. Zo is er een sterk contrast tussen twee stukken uit HLN over de slachtoffers van een aanslag in Manchester en Iran respectievelijk. De krant verzamelde beknopte portretten van de meisjes die waren omgekomen in Manchester, waardoor hun menselijkheid en onschuld in de verf werden gezet. In het geval van de aanslag in Iran kopt HLN “*Hiér kan IS mee uitpakken*” (Vlieden, 2017, p. 8) en schrijft over de slachtoffers in het kader van de politieke strategieën van IS en de consequenties voor Iran. Bovendien herhaalt HLN meer

dan eens dat er “weer eens” een aanslag is gebeurd (in West-Europa), maar dat pathetische woordgebruik blijft achterwege in andere berichten (bijvoorbeeld over verkeersongevallen). De dreiging wordt zo uitvergroot vanuit het dominante (westerse) perspectief.

De manier waarop de kranten berichtgeven over vluchtelingen heeft een gelijkmatig ontmenselijkend effect (zoals vermeld in het theoretisch kader). Ze worden vaak als cijfers weergegeven, of vanuit politiek oogpunt in plaats van bijvoorbeeld hun lijden enerzijds en weerbaarheid of doorzettingsvermogen anderzijds volledig te belichten en in context te plaatsen. Een paar stukken doen dat wel en laten ook vluchtelingen zelf aan het woord, maar de negatieve associaties en implicaties overwegen de berichtgeving. Bovendien krijgen de mensenrechten van de vluchtelingen niet bepaald een prominente nadruk als het op de rol (of plicht) van de Europese landen aankomt. Ook het “redders”- of hulp”-frame blijkt alleen maar op toepassing bij buitenlandse interventies.

Die dubbele houding die de onderliggende ideologische structuren (eventueel onbedoeld of onbewust) reflecteert, komt ook voor bij andere onderwerpen. Zo publiceerde DS een opiniestuk waarin de schrijver beweert dat “het Westen iets [kan] leren van het veiligheidsbeleid van Israël” en pleit om IS te “behouden” zodat hun zwaartepunt niet naar West-Europa verschuift (Housen, 2017, p. 40). Hij beargumenteert zelfs oorlogsmisdaden zoals vergeldingsmaatregelen tegen de families en vrienden van terreurdaders. Dit standpunt lijkt totaal voorbij te gaan aan de vele burgerslachtoffers en mensenrechtenschendingen die al plaatsvinden en mogelijk nog zouden toenemen bij dergelijke politieke strategieën. De gebruikte frames geven hierbij bijzonder veel blijk van de dominante meerderheidsideologieën en het (westerse) superioriteitsgevoel, aangezien de waarde van de mensenlevens (zowel van de Palestijnse als van de Syrische en Iraakse burgers) niet gelijk wordt ingeschat. Door dit stuk letterlijk en zonder duiding te publiceren, toont DS zich eerder kritiekloos. De opinie staat ook in sterk contrast met een eerdere analyse, waarbij de redacteur de bezetting en daaruit voortkomende illegale annexatie van Palestina wel kaderde in verband met het internationaal recht.

Bronnen

De subjectieve waarde van de bronnenkeuze en de daaruit voortkomende implicaties komen dus prominent naar voren bij de opiniestukken, maar gelden evengoed bij de algemene nieuwsberichten. De redacteurs lijken wel verschillende stemmen aan het woord te willen laten in het uiteenlopend maatschappelijk debat, maar uiteindelijk komen toch nog vaak dezelfde experts en opiniemakers terug om duiding te geven. Meestal behoren die tot de dominante

meerderheid en reproduceren ze zo de dominante ideologische structuren. Zeker politici zijn moeilijk weg te denken uit de berichtgeving, hoe polariserend hun woordgebruik ook is. Dat neemt evenwel niet weg dat er ook stemmen aan bod komen die ingaan tegen de gangbare ideologie en de onderliggende machtsstructuren blootleggen en bekritisieren, zowel bij de meerderheids- als de minderheidsgroepen. Meerdere opiniestukken en bronnen in de onderzochte kranten verduidelijken en verklaren de problematiek, met aandacht voor de machtsverhoudingen en onderliggende structuren die anders vaak buiten beschouwing blijven. Deze worden echter afgewisseld met het dominante discours als gelijkwaardig alternatief, terwijl dat meer gewicht heeft en niet altijd op correcte of logische manier wordt onderbouwd.

Experten en opiniemakers van andere etnische groepen worden ook geïnterviewd, maar meestal over onderwerpen gerelateerd aan hun etnische of culturele achtergrond, en de mogelijk negatieve ervaringen die ze ermee hebben gehad, zowel rechtstreeks met de cultuur zelf als onrechtstreeks met racisme of discriminatie. Hun meningen en ervaringen met betrekking tot andere maatschappelijke aspecten worden minder gevraagd. Met name in de economische berichtgeving zijn ze bijzonder slecht gerepresenteerd. Zo blijven ze voor een stuk gekaderd worden als “andere” en de onderliggende asymmetrische machtsrelaties blijven frappant.

Kritiek racisme

De drie onderzochte kranten vertonen gelijkaardige tendensen, structuren, en onderwerpen, maar er zijn verschillen merkbaar. De drie dagbladen werken duidelijk vanuit dezelfde onderliggende ideologische structuren en delen gemeenschappelijke waarden en normen, maar hebben ook elk hun eigen uitgangspunten. In HLN lijkt het (verdoken) racisme uit de maatschappij meer naar voren te komen en minder bekritiseerd te worden. Daarbij publiceert de krant veel kleinere artikels, vooral in de rubriek van het regionale (Antwerpse) nieuws. Hier worden veel etnische minderheden genoemd bij naam (niet per se bij etniciteit) in verband met criminaliteit en geweld, met weinig of geen duiding, waardoor de negatieve associaties versterkt worden. De redacteurs lijken ook meer racisme te laten passeren zonder het te duiden of te erkennen. Zo wordt een citaat met racistische implicaties zonder meer weergegeven over hoe “de wijk wel wat veranderd [is], zeg maar verkleurd, sinds wij hier dertien jaar geleden kwamen wonen. Toch blijft het een aangename buurt” (PLA, 2017, p. 17). Ook de column van Axl Peleman over zijn onbeschaamde racistische benaming voor zijn vriend Shabba, die dat niet alleen duldt maar ook goedkeurt en verdedigt, getuigt van de dominante ideologische overtuigingen, waarbij er geen aandacht is voor de context.

De meeste kranten veroordelen de visie van extreemrechts en openlijk racisme, maar er is minder aandacht voor de diepere structuren enerzijds, en de vele concrete negatieve verhalen anderzijds. Heel wat redacteurs lijken zich wel bewust van de problematiek en zijn niet openlijk racistisch, maar lijken mee te gaan in de voorkeuren van de lezers, meestal volgens de dominante ideologische structuren. De redacteurs lijken wel bereid om kritiek op de actuele machtsverhoudingen en de media zelf te publiceren, als dit niet te veel afwijkt van het eigen culturele en ideologische perspectief, of dat van de meerderheid. Zo bekritiseert Dallila Hermans in haar (bovenvermelde) interview met DM eveneens het gebruik van racistische *clickbait* in DM zelf, en de krant aanvaardt die kritiek tot op zekere hoogte door haar uitspraak te publiceren. Ook in het stuk over de aanslag op een groepje moslims bij Finsbury Moskee bekritiseert een van de betrokkenen de woordkeuze van de media. Hij stelt in vraag welke termen er voor de “witte terrorist” zullen aangewend worden en benadrukt het stigmatiserende effect van bepaalde woorden:

Door voortdurend de term moslimterrorist te gebruiken breng je dwazen op het idee dat moslims terreur goedkeuren. Wat je nu ziet, is het resultaat. (Van IJzendoorn, 2017, p. 6)

Conclusie

De onderliggende ideologische structuren die ook op de media inwerken blijken ook uit de drie onderzochte kranten. De redacteurs streven naar een zo neutraal mogelijke berichtgeving, maar de collectieve waardeoordelen en houdingen schemeren toch vaak door uit de artikels. Ze spreken meer dan eens in termen van wij-zij, en steken het (westerse) superioriteitsgevoel soms niet onder stoelen of banken, vooral tegenover “de” islam. Bovendien komen etnische minderheden vooral aan bod in artikels over criminaliteit, als dader of slachtoffer. Dit versterkt de racistische structuren in de samenleving.

Zoals ook voorgaande onderzoeken uitwezen, worden etnische minderheden over het algemeen minder vaak aan het woord gelaten, zeker niet over onderwerpen die niets te maken hebben met etniciteit of migratie. Daar kunnen praktische redenen voor worden gegeven zoals een beperkt (“wit”) netwerk, ontbrekende tijd en middelen, een taalbarrière (in het geval van buitenlandse experts etc.) maar komt ook voor een deel voort uit de negatieve associaties, zoals minder geloofwaardigheid of autoriteit. Het beperkte netwerk kan daarbij op zich een kenmerk zijn van de onderliggende ideologische structuren. Het gebrek aan experts van etnische minderheden wijst dan ook op twee problemen. Ze worden niet alleen te weinig aan het woord gelaten. Er is ook gewoon nog steeds te weinig diversiteit in de bedrijfswereld, op het vlak van de leidende functies, en in de academische wereld. De culturele berichtgeving is opvallend meer divers.

De media zijn zich bewust van de problemen, maar houden tegelijk (al dan niet onderbewust) de ideologische structuren in stand en reproduceren de dominante (negatieve) frames. De journalisten leveren de nodige kritiek, maar het perspectief van de meerderheid blijft prominent. De redacteurs benadrukken regelmatig het belang om het debat te voeren, maar in de media zelf komen weinig mensen aan het woord die gekoppeld kunnen worden aan etnische minderheden met afwijkende meningen. Bovendien worden ze gelijkmatig afgewisseld met tegengestelde stemmen, die vaak racisme en vooral islamofobie minimaliseren, ondergraven en banaliseren. Zulke “experten” tonen consistent weinig inzicht in de onderliggende ideologische structuren en hoe die inspelen op de hedendaagse maatschappij en veralgemenen frequent de personen of instanties die ze bekritisieren.

De ideologische structuren komen voort uit een historische (koloniale) context, maar zijn wel voortdurend in evolutie. Dat blijkt ook uit het verschil met voorgaand onderzoek naar de Vlaamse geschreven pers. De kranten lijken steeds meer bereid stemmen aan het woord te laten die ingaan tegen de dominante structuren en de onderliggende ideologieën blootleggen in vergelijking met

vroeger. Ze beweren niet “kleurenblind” te zijn en ontkennen het racisme en de gerelateerde islamofobie in de samenleving niet. Ook staan ze de personen uit verschillende (niet-blanke) etnische groepen toe om hun ervaringen met racisme en discriminatie aan te kaarten, maar ook om kritiek te leveren op die beperkte invalshoek en de tekortkomingen van de media.

Zoals reeds vermeld in de inleiding, is het onderzoek niet vrij van limiteringen. Zo kan het bepalen van de etniciteit problematisch zijn, zeker bij geïnterviewde mensen zonder extra informatie voorhanden. Het corpus is begrensd door beperkingen wat betreft de beschikbaarheid van de artikels op Gopress. De onderwerpen uit de nieuwsstroom in de periode van het onderzoek zijn bovendien tijdsgebonden. De actualiteit verandert naarmate wat er op dat moment gebeurt en de aandacht opeist (vb. de Franse verkiezingen, Kazachgate, Trump).

Wat toekomstig onderzoek betreft, kunnen er heel wat suggesties worden gedaan. Een nieuw kwantitatiever, grootschaliger onderzoek kan bijvoorbeeld een correcter en ruimer beeld geven, alsook verdere inzichten leveren. De journalisten kunnen in rekening worden gebracht als individuen en de redactie als geheel kan worden bestudeerd aan de hand van een etnografisch onderzoek. Daarbij zou eventueel onderzoek kunnen plaatsvinden op de redactie zelf, bijvoorbeeld met diepte-interviews om inzage te krijgen in de houding van de individuele schrijvers. Zo kunnen ook de bredere werkingen op de redactie en hoe deze verdoken racisme reproduceren in kaart gebracht worden.

Toekomstig onderzoek kan ook inhoudelijk een ruimere of juist specifiekere focus krijgen met betrekking tot de etnische minderheden die aan bod komen. Zo kan de invalshoek zich concentreren op etniciteiten per regio of zich verbreden met betrekking tot de etnische minderheden die in deze thesis niet of nauwelijks aan bod kwamen. De representatie van de joodse minderheden in België werd bijvoorbeeld niet onderzocht, aangezien dit ook een grondig uitgebreid theoretisch kader vereist over de gerelateerde historische context en het actuele antisemitisme. De sportberichtgeving kan in het onderzoek worden opgenomen of apart onder de loep worden genomen. Hierbij kan er bijkomend aandacht worden gegeven aan de dominante frames in verband met etnische minderheden en sport.

Heel wat andere kranten en nieuwsbronnen kunnen in het corpus van een uitgebreider of gerichter toekomstig onderzoek worden opgenomen, zoals (bijvoorbeeld) De Tijd, het Nieuwsblad, de regionale dagbladen, de gratis kranten, magazines, online media, of de Frans- en Duitstalige uitgaves. Hierbij kan een vergelijking gemaakt worden tussen de verschillende kranten op nationaal en internationaal niveau. Vanzelfsprekend biedt ook de radio en tv uitgebreide

mogelijkheden. Ook kan er een onderscheid worden gemaakt tussen de crisis- en de routineberichtgeving, zoals in het onderzoek van Staes. De bestaande alternatieve media kunnen ook onderzocht worden.

Het beeldmateriaal bij de artikels kan ook een bijzonder interessant en veelzeggend onderwerp zijn. Meer dan eens worden foto's met etnische minderheden geplaatst bij artikels over kansarme mensen of "kwetsbare milieus", al dan niet in verband met het gekozen beeld. In de bestaande context kan dit net als het woordgebruik negatieve associaties genereren of versterken. De redacties proberen zichtbaar bij bepaalde artikels beelden te voorzien waarop ook etnische minderheden staan om de samenleving correcter af te spiegelen, maar kan ze moeilijk loskoppelen van de bestaande geladenheid. Daarbij nemen ook op de afbeeldingen etnische minderheden niet dezelfde (vooraanstaande) positie in als de meerderheid (Sterk, 2000, p. 96). Zoals reeds vermeld in de inleiding, kunnen ook de plaatsing en opmaak van artikels betekenisvol zijn en dus (opnieuw) onderzocht worden. De voorpagina's of titels kunnen een afzonderlijke focus krijgen, en in verband worden gebracht met het leesgedrag van de gemiddelde lezer, die immers lang niet elk artikel leest, en mogelijk het meest vatbaar is voor wat het eerst in het oog springt en zo de sterkste indrukken teweegbrengt.

Het belang en de prominentie van de onlineberichtgeving verdient ook zeker een toekomstig onderzoek. Daarbij hebben de redacteurs te kampen met een nog grotere tijdsdruk en komt de voorkeur van de lezers nog sterker op de voorgrond, aangezien online het aantal bezoekers per artikel kan worden getraceerd, en hoeveel keer het al gedeeld werd. Bovendien komt er minder controle aan te pas van de hoofdredacteur en eindredactie, waardoor er sneller fouten in de artikels sluipen, maar er ook minder oog is voor de subtielere nuances van het woordgebruik, en dus mogelijk sneller verdoken racisme voorkomt. Zo zijn er al meerdere keren foutieve of ongenuanceerde berichten verschenen op de websites van de nieuwsmidia (bijvoorbeeld HLN die een twittergrap van student Ouaamari verwarde met een vermeende terreurdreiging eind 2016). Aangezien de geschreven berichtgeving ook soms voortgaat op de online nieuwsstroom, geeft de papieren krant alleen eigenlijk geen volledig beeld.

In dat opzicht kan de rol of het effect van de sociale media ook een interessant onderzoeksonderwerp zijn. Hierbij speelt niet alleen het gedrag van de lezers mee, maar ook van de bronnen. Politici bijvoorbeeld maken dankbaar gebruik van twitter en facebook om hun politieke strategieën ten volle uit te spelen, zeker in verband met populisme. Zo is het voor hen nog makkelijker om het algemene discours te beheersen zonder verantwoording af te moeten leggen, en komen ze al snel in de nieuwsstroom terecht. Ze zijn dus niet meer volledig afhankelijk

van de media om hun boodschappen door te geven aan het bredere publiek. Het effect en belang van adverteerders in de berichtgeving kunnen ook nog meer bestudeerd worden, mogelijk in een breder kader van de onlinefactor. Het is (zeker voor de lezers) niet altijd helemaal duidelijk in hoeverre zij de onderwerpen en manier van berichtgeving mee bepalen.

Tenslotte kunnen er veel andere gelijkaardige thema's onderzocht worden die in verband staan met diversiteit en representatie. De manier waarop vrouwen in het nieuws komen, of hoe er over vrouwen wordt geschreven, kan veel inzichten bieden in de seksistische maatschappelijke structuren. De onderliggende ideologische denkpatronen komen hierbij overigens ook naar boven op andere manieren in de berichtgeving, niet het minst in de representatie van mannen. In dat verband kan ook het discours rond de LGTBQ-gemeenschap in de media een nodig onderwerp zijn voor uitgebreider toekomstig onderzoek. Etnische minderheden zijn immers niet de enige groepen die zich in de huidige samenleving in een nadelige positie bevinden. Dat geldt ook voor mensen met een handicap of een psychische aandoening. Zeker deze laatste worden maar al te vaak als daders van strafbare feiten afgeschilderd en geassocieerd met geweld, terwijl ze hier in de werkelijkheid statistisch gezien zelf vaker het slachtoffer van zijn. Beide *frames* gaan evengoed voorbij aan de volledige complexe werkelijkheid. In dat opzicht worden ook verslavingen en armoede frequent gecriminaliseerd.

Ook het effect op het bredere publiek in het algemeen of specifieke meerderheids- of minderheidsgroepen kan worden onderzocht in combinatie met een bepaalde invalshoek. De samenstelling van de maatschappij en de inzichten van de diverse etnische groepen evolueren eveneens. De diverse media werden al onderworpen heel wat onderzoek, maar leveren voortdurend nieuw materiaal. In een eeuwig veranderende maatschappij blijft nieuw onderzoek naar alle mogelijke aspecten dus bijzonder relevant. Wat racisme in het algemeen betreft, is er nog heel wat onderzoek te voeren in België. Daarbij is het eveneens belangrijk dat niet alleen de dominante meerderheid aan het woord komt, maar ook etnische minderheden zelf eventueel hun perspectief kunnen aanwenden.

Referentielijst

- Amnesty International. (2017). *Etnisch profileren bij de politie: Analyse van het juridische kader in België*. Retrieved from https://www.amnesty-international.be/sites/default/files/bijlagen/etnisch_profileren_bij_de_politie_analyse_van_het_juridisch_kader_in_belgie_0.pdf
- Bellis, K. (2016). *De vluchtelingen crisis in de Vlaamse kranten: Framinganalyse en expertinterviews*. (Thesis). VUB, Brussel.
- Bink, S. & d'Haenens, L. (2007). Islam in the Dutch press: with special attention to the *Algemeen Dagblad*. *Media, culture & society*, 29 (1): 135-149. Retrieved from <https://lirias.kuleuven.be/bitstream/123456789/84599/1/20100927161248861.pdf>
- Blommaert, J. & Verschueren, J. (1998). *Debating diversity: Analysing the discourse of tolerance*. London: Routledge.
- Broos, P.-J. (2016). *Het woord allochtoon in de krant De Morgen*. (Thesis). VUB, Brussel.
- Bulckaert, L. (2008, May 2). Op expo 58 ging 'koloniaal Congo' aan het wankelen. *Bruzz*. Retrieved from <http://www.bruzz.be/nl/nieuws/op-expo-58-ging-koloniaal-congo-aan-het-wankelen>
- Coates, R. (2008, January). Covert racism in the US and globally. *Sociology Compass*, 2/1, 208-231. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/227689902_Covert_Racism_in_the_US_and_Globally
- Coates, R.D. (Ed.). (2011, June 9). *Covert racism: Theories, institutions, and experiences*. Leiden: Brill.
- Crombez, B. (1996). Media en allochtonen: Een literatuurstudie. In L. d'Haenens & F. Saeys (Eds.), *Media en multiculturalisme in Vlaanderen* (p. 6-16). Gent: Academia Press.
- Deslé, E., Lesthaeghe R., & Witte, E. (Eds.). (1993). *Denken over migranten in Europa*. Brussel: VUBPress.
- Devroe, I. (2007). *Gekleurd nieuws? De voorstelling van etnische minderheden in het nieuws in Vlaanderen*. (Thesis). Universiteit Gent.
- Dines, G. & Humez, J. M. (Eds.). (1995). *Gender, race and class in media*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Downing, J. & Husband, C. (2005). *Representing 'race': Racisms, ethnicities and media*. London: Sage Publications.
- Essed, P. (1984). *Alledaags racisme*. Amsterdam: Feministische Uitgeverij Sara.
- Frachon, C. (2009). *Media and cultural diversity in Europe and North America*. Paris: Institut Panos - Karthala.
- Ghandhi, S. (Ed.). (2002). *Blackstone's international human rights documents*. Oxford: Oxford University Press.
- Goffman, E. (1974). *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Harmondsworth: Peregrine Books.

- Goovaerts, A. (2017, May 2). Word liever slim dan boos. *De Morgen*, p. 4.
- Gopress. (2017). Retrieved from <http://academic.gopress.be/nl/kiosk>
- Gutiérrez, F. & Wilson, C. (1995). *Race, multiculturalism, and the media: From mass to class communication*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- d'Haenens, L. & Saeys, F. (Eds.). (1996). *Media en multiculturalisme in Vlaanderen*. Gent: Academia Press.
- Hall, S. (1995). The whites of their eyes: Racist ideologies and the media. In G. Dines & J. M. Humez (Eds), *Gender, race and class in media* (p. 18-22). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Harcup, T. & O'Neill D. (2001). What is news? Galtung and Ruge revisited. *Journalism Studies*, 2 (2): 261-280. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1080/14616700118449>
- Hochschild, A. (2000). *De geest van koning Leopold II en de plundering van de Congo*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Jacobs, L. (2007). *Het discours van de multiculturele samenleving: Een vergelijkende studie tussen De Standaard en Het Laatste Nieuws in 1987 en 2007*. (Thesis). VUB, Brussel.
- Karim, K. H. (2006). American media's coverage of Muslims: The historical roots of contemporary portrayals. In E. Poole & J. E. Richardson, *Muslims and the news media* (p. 116-127). London: I. B. Tauris.
- Lubbers, M., Scheepers, P. & Wester, F. (1998). Ethnic minorities in Dutch newspapers 1990-5: Patterns of criminalization and problematization. *Gazette: the international journal for mass communication studies*, 60 (5): 415-431.
- Maly, I. (2007). *Cultu(u)rEnpolitiek: Over media, globalisering en culturele identiteiten*. Antwerpen: Garant. Retrieved from https://www.academia.edu/1459984/Cultu_u_rENpolitiek.Over_media_globalisering_en_culturele_identiteiten?auto=download
- Maly, I. (2010, April 26). Het onzichtbare racisme. *Kifkif*. Retrieved from <http://www.kifkif.be/actua/het-onzichtbare-racisme-3>
- Merckx, K. (2016). Migratie in België, vroeger en nu. In K. Merckx et al., *Storia 5A* (p. 99-105). Wommelgem: Van In.
- Poole, E. & Richardson, J. E. (2006). *Muslims and the news media*. London: I. B. Tauris.
- Redzic, N. (2010). *Framing van de asielzoeker in de Vlaamse pers: vergelijkend onderzoek van De Morgen en Het Laatste Nieuws*. (Thesis). VUB, Brussel.
- Richardson, J. E. (2006). Who gets to speak? A study of sources in the broadsheet press. In E. Poole & J. E. Richardson, *Muslims and the news media* (p. 103-115). London: I. B. Tauris.
- Ronsmans, S. (2004). *Allochtonen in de Antwerpse regionale pers: een inhoudsanalytisch onderzoek naar de berichtgeving en de beeldvorming omtrent allochtonen in de Antwerpse regionale pers*. (Thesis). VUB, Brussel.

- Said, E. W. (1981). *Covering Islam: how the media and the experts determine how we see the rest of the world*. London: Routledge and Kegan.
- Said, E. W. (1995). *Orientalism*. London: Penguin Books.
- Schelfhout, E. & Verstraeten, H. (Eds.). (1998). *De rol van de media in de multiculturele samenleving*. Brussel: VUBPress.
- Shadid, W. & Van Koningsveld, P. S. (2002). The negative image of Islam and Muslims in the West: Causes and solutions. In W. Shadid & P.S. van Koningsveld (Eds.), *Religious Freedom and the Neutrality of the State: The Position of Islam in the European Union* (p. 174-196). Leuven: Peeters.
- Siapera, E. (2010). *Cultural diversity and global media: The mediation of difference*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Soeryanto, E. (2005). *Beeldvorming van asielzoekers en vluchtelingen in vier toonaangevende Vlaamse kranten van september tot december 2004: een kwantitatieve en kwalitatieve inhoudsanalyse*. (Thesis). VUB, Brussel.
- Staes, L. (1996). Berichtgeving over allochtonen en aanverwante thema's in de Vlaamse pers. In L. d'Haenens & F. Saeys (Eds.), *Media en multiculturalisme in Vlaanderen* (p. 90-106). Gent: Academia Press.
- Sterk, G. (Ed.). (2000). *Media en allochtonen*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Sterk, G. (2000). In beeld: Minderheden en de mediapraktijk. In G. Sterk (Ed.), *Media en allochtonen* (p. 95-105). Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Temmerman, M. (Ed.). (2015). *Linguïstische discoursanalyse*. Brussel: VUB.
- Unia. (2017). *Cijferrapport Unia 2016*. Retrieved from [http://unia.be/files/Documenten/Jaarrapport/Cijferverslag_2016_def_\(2\).pdf](http://unia.be/files/Documenten/Jaarrapport/Cijferverslag_2016_def_(2).pdf)
- Unia. (2017). *Discriminatie van personen van Sub-Saharaanse afkomst*. Retrieved from http://unia.be/files/Documenten/Publicaties_docs/Dossier_negrofobie.pdf
- Van Dijk, T. A. (1983). *Minderheden in de media*. Amsterdam: SUA Amsterdam.
- Van Dijk, T. A. (1988). *News analysis: Case studies of international and national news in the press*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- Van Dijk, T. A. (1991). *Racism and the press*. London: Routledge. Retrieved from <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.652.7047&rep=rep1&type=pdf>
- Van Dijk, T. A. (1993). *Elite discourse and racism*. Newbury park: Sage.
- Van Dorsselaer, I. (2014). *De stem van het minderhedenforum over racisme en discriminatie*. Schaarbeek: Minderhedenforum. Retrieved from <http://www.minderhedenforum.be/wat-zeggen-wij/discriminatie>
- Van Gorp, B. (2006). *Framing asiel: Indringers en slachtoffers in de pers*. Leuven: Acco.
- Verhoeven, K. (2017, May 20). Wij verkondigen de waarheid niet. *De Standaard*, p. 38.

Wekker, G. (2014, October 23). Acht wetenschappelijk onderbouwde argumenten tegen Zwarte Piet. *De Wereld Morgen*. Retrieved from <http://www.dewereldmorgen.be/artikel/2014/10/23/acht-wetenschappelijk-onderbouwde-argumenten-tegen-zwarte-piet>

Willems, A. (2011). *Onbekend ook onbemind?: een framinganalyse van de berichtgeving over de asielcrisis in De Standaard en Het Laatste Nieuws*. (Thesis). VUB, Brussel.

Williams, D. R. & Williams-Morris, R. (2000). Racism and mental health: The African American experience. *Ethnicity & Health*, 5(3/4): 243-268. Retrieved from <http://www.isr.umich.edu/williams/All%20Publications/DRW%20pubs%202000/racism%20and%20mental%20health.%20the%20African%20American%20experience.pdf>

Geciteerde artikels uit het corpus

(2017, June 13). Avondlijk hapje voor de koning. *HLN*, p. 2.

Housen, R. (2017). IS bestrijden zoals de Godfather. *De Standaard*, p. 40.

Jahjah, A. (2017, June 7). Revolte in de Rif is nog geen revolutie. *De Standaard*, p. 34.

Lesaffer, P. (2017, June 10). 'Wij staan hier niets te doen. Schaf ons af!' *De Standaard*, p. 16.

Ongenaë, C. (2017, June 17). 'Beyoncé is geen feminisme. Dat is marketing.' *De Morgen*, p. 46.

PLA. (2017, June 2). Gevangenis 20% overbevolkt. *HLN*, p. 15.

PLA. (2017, June 21). Rustige buurt opgeschrikt door drie autobranden in één nacht. *HLN*, p. 17.

Raïss, Y. (2017, June 6). Dialoog. *HLN*, p. 16.

Roebben, A. (2017, June 7). Zelfs wij herkenden hem niet meer. *HLN*, p. 40.

Van IJzendoorn, P. (2017, June 20). 'Straks ga ik gewoon weer thee drinken. Buiten'. *De Morgen*, p. 6.

Van Puymbroeck, R. (2017, May 13). 'Die blanken! Je krijgt ze niet aan het werk, hè'. *De Morgen*, p. 42.

Vliërdien, G. (2017, June 8). Hiër kan IS mee uitpakken. *HLN*, p. 8.

Woussen, W. (2017, June 19). 'Het leger moet buiten, de Rif is van ons'. *De Standaard*, p. 10.